شورا

اوچنچی ییل

عدد ۷ * سنه ۱۹۱۰

مندرجه سی:

ابن الاثیر. آلتنچی قرن هجریده کیلگان بیوك مؤرخلردن.

توحید وعلم - ۹. رسالت محمد عه م و اسلام. امام سرورالدین بن مفتاح الدین.

باشقردلر. ما بعدی.

م. هادی.

قبردن تاوشلر. خالد ضیادن ترجمه. عبدالرحمن سعدی.

میشارلر VI. قز، خاتونلری وایسکی عادتلری.

ظریف البشیری.

بای هم یارلی دیللر، تورکچه یوغالغان سوزلر.

هادی.

ترك طویغوسی.

قرآن اینو.

موسی بیگییف.

تربیه وتعلیم - پیداغوغیا. لغت آنا تلی. احمد جان مصطفی. بالالرنك سلامتلکلری.

اشعار. نه‌در؟، قطعه - معلم ضیاناصری. سعادت - «روحی»

تقریض. ناظمة الزهر، قیامت، تاریخ اسلام وجواهر الایقان حقنده.

متنوعه. حفظ صحت حقنده اون نصیحت، لوندونده مسلمانلر، سویس قنالی.

لطائف.

اجمال سیاسی.

چن بخت VI.

یارالله مرادی.

معلملر ژورنالی.

کتب سته و مؤلفلری.

اورنبورغده اون بیش کونده بر چیققان ادبی
فنی وسیاسی مجموعه در

کتب سته و مؤلفلری

علم حدیثده مشهور اولان «کتب سته» و آنلر نڭ مؤلفلری حقنده معلومات یازوب «شورا» ده نشر ایدلنهچکنی «وقت» غزتهسنده اعلان ایتمشیدك (وقت عدد ۵۰۵). اوچ دورت عدد «شورا»ده تمام درج ایدلمك ایچون ترتیب ایتدیکمز بو اثر خیلی اوزون اولدیغندن «کتب سته و مؤلفلری» اسمی ایله آیرم رساله ایدوب باصدرلورغه قرار ویرلدی. تیز کونده «وقت» مطبعهسنده باصلوب نشر اولنسه کرك.

«کتب سته و مؤلفلری» نڭ بابلری اوشبو روشچهدر: ۱) حدیث وسنت، بونلرنڭ کوچرلهکلری. ۲) روایت حدیث و درایت حدیث، اصول حدیث حقنده مطبوع اثرلر. ۳) حدیث، اصحاب کرام و تابعین. ٤) حدیث و مشهور مجتهدلر. ۵) حدیثلرنی یازمق حقنده اذن و منعلر. ٦) حدیث و تاریخ. ۷) سندلر، متنلر و بو طوغروده اولان وظیفهلر. ۸) محدثلر و صحیح حدیثلر. ۹) موضوع حدیثلر و بو حقده معلومات. ۱۰) حدیث کتابلرینڭ تدوین ایدلمهسی، اصول و مسندلر. ۱۱) حدیث کتابلری ایله عمل ایتمك. ۱۲) اسماء رجال و بو بابده مطبوع اثرلر. ۱۳) حدیث علمی و روسیه اسلاملری. ۱٤) حدیث و آنڭ معلمی. ۱۵) کتب سته (صحیح البخاری، صحیح مسلم، سنن ابی داود، المجتبی، سنن ابن ماجه. الموطأ) و بونلرنڭ مطبوع شرحلری. ۱٦) کتب سته مؤلفلری (امام مالك، امام بخاری، امام مسلم، امام ابو داود، امام نسائی، امام ترمذی، ابن ماجه) نڭ ترجمهٔ حاللری. ۱۷) کتب سته مجموعهلری. ۱۸) حدیث علمنده اعتمادلی امامل. ۱۹) کتب ستهدن باشقه مطبوع حدیث کتابلری.

رضاء الدین بن فخر الدین

۱۵ نچی مارت ۱۹۱۰ سنه «اورنبورغ»

ادارەدن:

اوشبو مقالهلر کیلهچك عددلرده اوز نوبتلری ایله درج ایدلنهچکلردر: «تربیه و تعلیم» چیتا شهرنده رضوان ابراهیموفنڭ، «خودوژنیك تاتار» طومسکی شهرنده معلم ا. بیکقولوفنڭ، «امام غزالی رسالهسینی انتقاد» اوفا شهرنده م. سویندك، «هر اشنڭ مخصوص وقت و موسمی وار»، «توافق افکار میزانی»، «کشیلر دینی صاقلارغهمی یاکه دین کشیلرینی صاقلارغهمی؟» «تنازع و بقاء الامثل» هر بری عمر القراشی افندینڭ.

* «ایضاحات ایسترم» اسملی مقاله باصلمیهچقدر. بونڭ ایبدهشلری پك کوب حاضرگه شونلر یانینه قویلدی، احتمال که برر وقت رساله روشنده ترتیب ایدلنور.

* «مجتهدلر یتشدریك؟» اسملی مقاله گوزل ایسهده بو مملکتده بزم خلقمز آراسنده تطبیق ایدرگه امکان کورامی. شونڭ ایچون شمدیلك باصلمیهچقدر.

* خیوهده محمد توفیق افندی ولد آخوند محمد صفا جنابلرینه: یباردیککز اثر سلامت تابشرلدی. تشکر ایتمکدهمز.

* آچینسکیده معلم یوسف. شرقی افندیگه: قولڭ بارلری «وقت» ادارهسی اسمندن یبارلدی، یوقلری ایچون معذور کورگز!

* معلمه خ. ف. خانمگه: آندای مقاله بزگه تابشرلمادی، زاکازنوی یبارمش اولسهگز پوچتهدن ایزلانرسز.

* «شورا» ژورنالی نڭ ۱، ۲، ۳ نچی نومرلری ادارهده قالمادی. شونڭ ایچون سنه باشنده یازلماغان کشیلرنڭ آبونهلری ٤ نچی نومردن گنه حسابلانوب قبول ایتولهدر.

شرق کتابخانه‌سی
صاحبی: احمد اسحاقی
اورسق شهرنده
سنه تأسیسی ۱۹۰۶

Адресъ: *Орскъ*, Оренбург. губ.
Ахмеду Исхакову.

« شرق کتابخانه سی » نده مصر ـ استانبول ـ هند ـ
بیروت مطبوعاتی کلیتلی صورتده موجود در .
مکتب ومدرسه‌لر ایچون هر فندن، هر تورلی درس
کتابلری، کوبلب آلغوچیلرغه‌غایت آرزان بها ایله کوندرلمکده در .
مفصل « اسامی الکتب » بوش یبارلور .
زادانکه‌سز نالوژ ایله یبارلماس. بر سپارش (زاکاز)
نڭ دورتدن بری قدر زاداتکه یباریلورگه تیوشلی .
پوچته مصارفی آلوچیدن .

« وقت » مطبعه‌سنده
هرتورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه‌لری ،
کانۋیرتلر، طوی وضیافت ایچون زاپیسکه‌لر ،
تبریك هم ویزیت کارتوچکه‌لری نفیس
وگوزل روشده اشلنه‌در . چیتدن صورا-
توچیلرغه تیز مدتده اشله‌نوب یبارله‌در .
آدرس :
Оренбургъ, Редакція газ. „ВАКТЪ“

« ملا نصرالدین »
ژورنالی نڭ بیشنچی سنه سینه آبونه
دفتری آچیلدی :
قیمتی: یلغه ۵ صوم، ٦ آیغه ۳ صوم، ۳ آیغه ۱ صوم ٦۰ تین.
«ملا نصرالدین» هفته‌لك بولوب اسلام عالمنده‌گی کولکی
ژورنال‌لرنڭ اڭ گوزلی در . مسلکی نڭ حریتی ، همده
فرقـه نزاع لرندن اوستون طوروی ، اسلام عالمنده‌گی
جراحتلرنی بیك توز تعیین ایتوی ایله ممتازدر .
Адресъ: Тифлисъ, „МОЛЛАНАСРЕДДИНЪ“

”کریمف ، حسینف شرکتی ،، کتبخانه‌سنده
کلیتله موجود کتابلر :

بهاسی پوچته ایله
مشهور خاتونلر اثر
رضاءالدین بن فخرالدین ۱ صوم ـ ۱ صوم ۲۰ تین
تذکرهٔ مستوره یاش
قزلره هدیه ۲۰ « ۲٤ «
ترك خانملری فرانسوزچه‌دن
ترجمه ۸ « ۱۰ «
مسلمه‌لر حریتی اسلام قزینڭ
اوّلگی وحاضرگی حالی محرره‌سی
گلنار خانم ، ر. رقیبف ترجمه‌سی ۵ « ۷ «
خانملره مخصوص عائله درسلری
محرری ملك زاده فؤاد ٤۰ « ٤۸ «
تحریر المرأة I مؤلفی قاسم
بك امین ۲۵ « ۲۹ «

المرأة الجدیده II ۵۳ ة ۳۹ ة «
دورعالم اثر عبدالرشید ابراهیم ٤۰ « ٤۸ «
دهریلرڭ مذهبلرنی ابطال
وآنلرنڭ مذهبلرینی
وحاللرنی بیان ۲۰ « ٤۲ «
مناصب دینیه اثر رضاً الدین
بن فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
خزینه وزیمستوا مکتب
وزکات اثر ر. فخرالدین ۲۵ « ۲۹ «
پاپالر وملالر یاخود ایوان
غوس تاریخدن بر واقعه ۲۵ « ۲۹ «
اسلام وهانوتو مؤلفی محمد
عبده، مترجمی ذ. قادری ۲۵ « ۲۹ «
واق بورچ اورنلری ۱۰ « ۱۲ «

ОРЕНБУРГЪ / уяки УФА } Т-во „КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и К°“.

«وقت» اداره خانه سینك اوز مطبعه سنده نفیس روشده اعلا كاغدگه باصلوب چققان توبانده گی اثرلر اداره‌ده هم مشهور كتابچیلرده صاتلمقده‌در. اداره‌دن یوزلب آلوچیلرغه مخصوص اسكیدكه قیلنور. آدرس: Оренбургъ, редакція газ. „ВАКТЪ"

ایكنچی مرتبه باصیلوب چقدی:

رحمت الهیه
مسئله‌سی

رحمت الهیه‌نك عمومیتی مسئله‌سی محترم موسی افندی بیگییف‌نك قوزغاتوی ایله كوتاریلوب هر برده مناظره وتورلی قیل قال‌لرگه سبب بولمش ایدی. حقیقتنی ایضاح ایچون محررمز رضاءالدین حضرت بو مسئله‌ده علماء كرامنك اثرلرن تفتیش قیلوب مشهور مجتهد «ابن القیم الجوزیه» حضرتلرینك «حادی الارواح» كتابنده‌غی بو خصوص‌نی جامع فصلندن اقتباس همده اوز طرفندن بیك مفید شیلر علاوه ایتوب بیك قیمتلی بر اثر میدانغه كتورمش. برملب ۱۰ تین، پوچته ایله ۱۲ تین.

محمد صلی الله علیه وسلم

اثر رضاءالدین بن فخرالدین. الك معتبر اصللردن آلنوب یازلمش بر اثر بولدیغی جهتندن هركم ایچون، خصوصا مكتب‌ده بالالرغه اوقتور ایچون، غایت موافق بر اثردر. هر كم آكلارلق صورتده پیغمبرمزنك حیاتی، نبوتی واشلری بیان قیلنمشدر. نفیس صورتده، بویاولی رامكاده باصلغان؛ غایت یاخشی كاغدده. حقی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲۴ تین.

تاریخ اسلام

استانبولده مكتب سلطانی مأذونلرندن عثمان جلیللر اثری. ابتدائی ورشدی مكتبلرده اوقونمق همده بولای مطالعه ایدوب فائده‌لنمك ایچون غایت آچیق تركی تلنده «تاریخ اسلام» ۲نچی مرتبه باصلوب چقدی. حقی ۱۸ تین، پوچته ایله ۲۲ تین.

جغرافیای عمرانی

گیمنازیا وریالنی مكتبلرده درس ایتلوب اوقتولا طورغان درس كتابلرندن استفاده ایله فاتح كریموف و نورالدین آغه‌یف طرفندن ترتیب ایدلگان بو جغرافیا كتابی اوز تلمزده برنچی مرتبه اوله‌رق باصلمشدر. تلی آچیق، افاده‌سی یكل، مكتبلرده درس كتابی اوله‌رق قبول ایتلورگه بیك مناسبدر. معلملر بر مرتبه بو كتاب ایله طانشسه‌لر آلوب اوز شاگردلرینه تدریس ایته‌چكلری وفائده‌سی كوب كوریله‌چگی شبهه‌سزدر، نفیس روشده باصلغان و ۱۰۰ بیتدن آرتق اولان بو كتابنك بهاسی بره‌ملب ۳۰ تین، پوچته مصرفیله ۳۶ تین.

ترویسكی علماسی
و اصول جدیده

اصول جدیده‌نك شرعا وعقلا مقبولیتی هم آنك سلفلر اصولی ایدیگی حقنده، باشنده مشهور الشیخ زین الله النقشبندی حضرتلری بولدیغی حالده، ترویسكی علماسینك امضاسیله اعلام نامه، عمومی نصیحت هم «وقت» طرفندن قوشلغان بر مقدمه‌دن عبارت آچق تركی تلنده بر رساله اولوب گوزل روشده ۲نچی مرتبه باصلوب چقدی. بهاسی ۵ تین، یوزی ۳ صوم.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ" ВЪ ОРЕНБУРГѢ.

سنه ۳ شورا عدد ۷

ربیع الاخر ٤ سنه ۱۳۲۸ آپریل ۱ سنه ۱۹۱۰

مشهور آدملر و الوغ حادثه‌لر

ابن الاثیر

اسلام مؤرخلر ینڭ، بیوکلرندن اولان اوشبو ذاتنڭ اسمی علی بن محمد ابی الکرم ابن محمد و کنیه‌سی ابو الحسن ، لقبی ده عزالدین اولوب ۵۵۵ — ۱۱۶۰ تاریخنده دنیاغه کلمشدر .

طوغمه‌لری اولان ابو السعادات مجدالدین مبارك بن ابی الکرم ابن الاثیردن اون یاش کچوك وضیاء۔ الدین ابو الفتح نصر الله بن ابی الکرم ابن الاثیر۔ دن نچه یاشدر الوغ ایدی . اوشبو اوچ طوغمه ابن الاثیرلر « موصل » شهری یاننده اولان « جزیرهٔ ابن عمر » اسملی اورنده دنیاغه کلدیلر و صوڭره آتالری ایله برلکده « موصل » شهرینه هجرت ایتدیلر . هر بری ده الوغ عالملردن اولوب الڭ زورلری فقه ، شعر و ادبیاتن، الڭ کچوکلری ده لغتن و ترجمه‌سینی یازمقده اولدیغمز ابن الاثیرده تاریخ علمنده متخصص ایدی .

ابن الاثیر عز الدین « موصل » شهرنده معروف عالملردن استفاده ایتدیکی صوڭ حج سفرینه کیدوب مبارك اورنلرنی مشاهده ایدوب یوردی . آندن قایتدیغی صوڭ موصل حاکمی طرفندن ایلچی اوله‌رق کوب مرتبه‌لر « بغداد » شهرینه واردی . اوشبو سفر۔ لرینڭ هر برنده علما و ادبا ایله صحبت ایدوب همیشه تحصیل صددنده اولمش؛ اوشبو سببدن علم و ادبنه متانت ویرمشدر . بر وقتلرده شام و قدس شهرلرینه‌ده سیاحت ایتدی ، بو سفرنده هم کندسندن عالم بر ذات کوردیکنده فرصتنی ضائع ایتماکسزین همان توسیع معلومات قیلور ایدی .

ابن الاثیر ، حکومتلر آراسنده ایلچیلك ایدوب یورمش ایسه‌ده بو اش سیاست سودیکندن و مرتبه۔ لرگه رغبت ایتدیکندن دگل بلکه اوشبو اشنی علمگه وسیله تابدیغندن ایدی . زیرا اوشبو بهانه ایله کندسی حسرت چکمش اولدیغی فائده‌لرنی تحصیل ایلرگه موفق اولمشدر . بونڭ ایچوندرکه شام و قدس سیاحتلرندن قایتدیغی صوڭ اوزینڭ خانه‌سینه قاپلانوب خلقدن عزلت و انزوا ایلامش، طوغمه‌لری سیاست ایله مشغول اولدقلری وقتده ده بونڭ سیاست ایله علاقه‌سی اولمامشدر .

ابن الاثیر هر نه قدر منزوی اولوب مطالعه و تألیف ایله شغللندی ایسه ده خانه‌سی و مجلسی عالملر و فاضللر مجمعی اولوب همیشه آنلر ایله صحبت قیلور و علم مذاکره‌سی ایلر ایدی .

ابن الاثیر حفظ حدیث و علم تاریخ هم‌ده علم انساب عربده زمانه‌سینڭ فریدی و اوزندن صوڭ اولان عالملرنڭ امامی ایدی .

معروف مؤرخلردن ابن خلکان دیور : « ۸۲۶

جمله انبیانڭ سیدی اولنمق ایله برابر، آڭا نازل اولان قرآن کریم علوم اولین وآخرینني جامعدر.

قرآن کریم، کتب منزله نڭ حاوی اولدیقلری هر تورلو علوم وقوانین بشریه‌نی مشتمل اولدیغی کبی، آنلرده اولان تحریفات و فلانلردن سلامتدر. بونڭ ایله برابر ایسکی حکماڭ حکمتلرندن حیات انسانیه‌گه منفعت وفائده ویرگاننی مساعده قیلوب خرافاتدن بولغاننی قبول ایتماز.

علوم احوال روح وکائنات نڭ شعبهٔ خفیه‌سندن حیات ابدیه ایچون کرك اولان علملرنی اوگرتوب، کائناتنڭ شعبهٔ جلیه‌سی مشتمل اولان حکمتلرینی دخی جامعدر. حکماً طرفندن تدوین قیلنمش اولان حقیقی روشده نه کبی علوم وفنون اولدیسه جمله‌سینڭ ماده‌سنی قرآن کریم جامعدر. حاصل: حکما طرفندن کرك بو زمانغه قدر وکرك دخی بوندن صوڭ زمانلرده تدوین قیلنمش وقیلنه‌چق فنلر وفتوحات علمیه اولنور ایسه جمله‌سینڭ ماده‌سی یا اشارت ویا صراحت اوزرنده قرآن کریمده مذکوردر. جامعیت سری بویله آشکار اولنور.

قرآن کریم کرك الوهیت توغروسنده وکرك احوال کائنات توغروسنده وکرك احوال انسان توغروسنده بولسون جمله‌سینی جامع اولوب آنلرنی معرفتدن بیکده تیران کتمشدر.

اساطیریلرنڭ کرك تشبیه و تمثیل طریقیله اولنمش وکرك شرك و تعدد طریقیله اولنمش اولان آلهه و واسطه‌لرینی ویران قیلوب توحید، تنزیه یولینی کوسترمشدر. بونی نیندایین حکما اولسه‌ده اولسون تحقیق ایله قبول ایدرلر.

قرآن کریم دخی احوال کائناتنی تفحص قیلمق ایله بیورر. جمله کائنات بر الله تعالی نڭ افعالی بولوب آنده مکتوم اولان جمله مخلوقات و حکمتلر دخی آنڭ آثار قدرتی اولدیغنی کوستررر. کائنات حقنده اساطیریلردن: کاهنلر و منجملرنڭ یالغان و یاکلش دوزمه‌لرینی رد ایدر وجناب حقدن احسان ایدلمش قوای عقلغه تابشرر. انسان بو نعمت سایه‌سنده سماوات وارض عالملرنده مکتوم اولان حکمتلرنی وآنلرنڭ هیئت و صورتلرینی تفکر ایله بیورلمشدر. چونکه فطرت جهتندن انساننڭ هر بر اعضالرینڭ کندیلرینه مخصوص اولان وظیفهٔ طبیعیه‌لری اولندیغی کبی عقلنڭده وظیفهٔ طبیعیه‌سی، احوال کائناتی ادراکدن عبارتدر.

حضرت پیغمبرمز تعلیم الهی ایله نوع انساننڭ ایڭ اعلی طبقه‌سنده بولنوب جمله انسانلرنڭ تکمللری آنڭ کمالاتی خزینه‌سنده مکنون اولدیغندن آنڭ بعثتی ایله عربده اولان وحشت، کهانت و فلاننڭ ایچندن انسانیت و مدنیت ظهور ایتمشدر. بونڭ ایله نوع انساننڭ ابتداسندن بیرو کلن: اساطیر، خرافات، ظلم واستبداد، سفاهت وفلان کبی مهلکات جمله‌سی براقدرلوب آنلرنڭ یرینه حقیقت وحکمت، عدالت واقتصاد کبی فضائل بشریه اورنلاشدرلوب عالم انسانده یڭی بر طریق ایله تربیه وتعلیم بابی آچلمشدر.

بونڭ نتیجه‌سی اوشبو اوچ وجهله ظهور ایتمشدر: بری: نوع انساننی اصل فطرتی وحقیقتی اقتضاسنچه تربیه قیلوب فضائل فطریه‌سینی ابراز قیلمقدر. ایکنچیسی: معرفت رب، معرفت نفس، معرفت احوال کائنات بابلرینی آچوب انساننڭ دخی علوم وحکمت فطریه‌سیله تکمیل اولنمقدر. اوچونچیسی: سیاست ربانیه اقتضاسنچه نوع انساننڭ اصلاح ایدلمکیدر.

امام ومدرس سرورالدین بن مفتاح الدین.

باشقردلر (١).

کناز اوروسوف وقتنده «قارا صاقال» دیگان باشقرد ایشانی ظهور ایدوب، باشقرد و قزاق مسلمانلرنی

(١) باشی ٦ نچی عدده.

بلاغه دوچار ایتدیکی، اوزینه آغرلق کله باشلادیغنن آتینه منوب قزاق صحراسینه کروب قاچدیغی یوقاریده ذکر اولنمش ایدی. بونڭ اوزینڭ قایده ایدیکی آچیق معلوم اولمسه‌ده حیاتده بولنوب باشقرد و قزاق مسلمانلرینی همیشه قوتورتوب یوردیکی ایشدیله ایدی. باشقرد آراسنده بونڭ کرامتلری سویلنه و هر کون بونڭ حقنده یاڭی خبرلر تارالا، بونی مدح ایدوب ترتیب ایدلگان شعرلر هر طرفده اوقوله ایدی. بو خبرلرنی ایشدوب توره‌لر بیك طنچسزلانه و بونڭ حقنده هر تورلی طریقلر ایله خبرلر ازلانه ایدی. شول آراده قارا صاقال نڭ قولنده توتقونده اولان «لاپین» فامیلیه‌لی بر روس قوتولوب روسیه‌یه قایتدی؛ سایمونف ایله کورشوب اوزینڭ حالینی بیان ایتدیکدن صوڭره «تیز کونده قارا صاقال ایشان روس توره‌لرینڭ آلدینه عفو اوتنوب کله‌چك» دیه خبر ویردی.

سایمونف لاپیندن بونی ایشدو ایله سیناتغه بلدردی؛ سینات سایمونفکه «اگر قارا صاقال عفو اوتنوب کلسه کوزگه کورنو ایله توتوب آلوب، صمارغه یباروب بیك نق یاشرون بر اورنغه حبس قیلوب قویارغه» دیه امر ایتدی. لکن سایمونف نه قدر کوتسه‌ده قارا صاقال کلمه‌دی. سایمونف آبدراغاچ، قزاقلر بیك آقچه‌غه حریص خلق، آقچه‌غه آلدانورلر، دیه اویلاب «قارا صاقالنی توتوب ویرگان کشیگه بیش یوزدن مڭ صومغه قدر آقچه ویره‌چك» دیه اعلانلر تاراتدی. لکن بونڭ هیچ فائده‌سی کورلمه‌دی. شولای ایده تورغاچ خیلی وقتلر اوتوب کیتدی. قارا صاقال ایشانده اونودولمیه باشلادی. پتربورغده بولغان بیوك توره‌لرده بر آز طنچلق تابدی، قزاق حدودنده بولغان مأمورلرده بو توغریده آرتوق مشقتلانونی قویدی. لکن شول آراده قارا صاقال ایشاننڭ دشمنلرندن و قزاق طائفه‌سینڭ باشلقلرندن «خواجه بیردی» نامنده‌گی بر قزاق «قارا صاقال ایشان حاضر بزیم قزاق آره‌سنده تورا؛ قزاقلر ایله آرالرینه دشمانلق دوشدی، بوندن صوڭ قزاق آره‌سنده تورمایوب تیز کونده یراق یره (قطای تیکره‌سی بولورغه کرك) کوچوب کیده‌چك» دیه توره‌لرگه خبر ویردی. هم خواجه بیردی اوزی سیمی پالات کرپستینڭ تیکره‌سنده کوچوب یوردکندن، اگر قارا صاقال شول تیره‌گه کلسه بونی توتوشوده روس عسکرلرینه یاردم ایتچگیله وعده ویردی.

خواجه بیردیدن بو سوزلرنی ایشدو ایله «کیندرمان» دیگان گنیرال سیناتغه بلدردی. سینات، ۱۷٤۵ سنه‌نڭ ۳۰نچی آپریلنده «اگر قارا صاقال سیمی پالات تیکره‌سینه کلسه خواجه بیردی قزاقنڭ یاردمی ایله توتارغه و جزأ ویررگه» دیه نیپلویفکه فرمان کوندردی. لکن نه قدر کوتولسه‌ده قارا صاقال کورلمه‌دی. بارچه قیلنغان تدبیرلر بوشقه کیتدی. بوندن صوڭ قارا صاقال ایشانده بتونله‌ی یوقغه چقوب نه یره کتدیکی و نه اویده بولدقی اصلا معلوم اولمادی.

اورنبورغ اطرافنده‌غی تورك قبیله‌لری آره‌سنده چوالولر همیشه بولوب تورغانغه نیپلویف تیوشلی اورنلرغه کرپوستلر بنا ایدوگه و اورنبورغ اطرافنده روس عنصرینی کوبایتو ایچون ایچکی روسیه‌دن روسلری هجرت ایتدروگه قرار ویردی. بو اشلری میدانه کتورمك ایچون آقچه کرك اولدقندن قرق بیڭ صوم آقچه صوراب ۱۷٤۵ سنه‌نڭ ۱٦ دیکابرنده سیناتغه مراجعت ایتدی و سینات طرفندن بو اوتنچی قبول اولنوب، کرپوستلر بنا ایدوگه موافق اورنلری قاراو ایچون اورال، اوی یلغه‌لری بوینده جیدی یوز چاقرم قدر سیاحت ایدوب، ۱۸ قدر редутъ (استحکام)، ۸ قدر کرپوست (قلعه) لر بنا قیلدردی. .

سیاسی هم تجاری بر مقصود ایله اورسکی کرپوستینڭ کیریللوف طرفندن اورنبورغ اسمیله بنا اولندیغی یوقاریده ذکر اولنمش ایدی. تیکره‌سنده اورمان یوقلغندن و هواسی یاخشی اولمادقندن روسیه نڭ مرکزلرینه آرتق یراق اولوب، روسیه‌نڭ باشینه بلا اولغان باشقردلرنڭ حرکتلرینه نظارت ایچون اوڭغایلی اولمادقندن، تاتیشچف وقتندوق اورنبورغ شهرینی «قزل طاغ» دیلن اورنغه کوچررگه قرار ویرلمش ایدی. لکن تاتیشچف تیزلك ایله عزل

اولنوب یرینه تعیین اولنمش اوروسف باشقرد اختلالری ایله مشغول اولدقندن بو اش نیپلویف وقتینه قدر تأخیر اولنمش ایدی. نیپلویف، اورنینه اوطورب باش کوز آلغاچده بو اشنی میدانه چیقارمق اولدی. لکن تاتیشچف طرفندن تعیین اولنغان اورون نیپلویفکه اوخشامادی. نیپلویف، اورسکیدن ۲۵۲ یارم چاقرم مسافه‌ده اولغان وایسکی وقتلرده «باسمان» نامنده‌گی نوغای خانینڭ محل اقامتی اولغان حاضرگی اورنینه کوچرونی موافق تابدی. صوڭره یاڭی اورنبورغ شهرینی شول بیرگه بنا ایدوگه، بنا ایتکان وقتده اشکه تیپتار وبو بیللرنی وچیتدن نرسه طاشو ایچون باشقردلرنی قوشوغه، رخصت صوراب سیناتغه مراجعت ایتدی. سینات صورادقلرینه رخصت ایتمکله برابر، باشقردلرغه یاخشی معامله ایدو ایله، اش حقلرینی عدالتله ویرو ایله خلاصه: نچوکده اولسه کوڭللرینی تابو ایله مخصوص صورتده توصیه قیلدی. لکن بو شهرنڭ بناسی وقتنده قورقنچلی وبا اولوب ۶۲۱ قدر کشی دنیادن اوتدی.

شهر بنا ایدلوب بتکاچ، هر تورلی کیگلکلر وعده قیلوب چیت شهرلردن سوداگیرلر چاقروب کتوردی. بو شهر وقتینه کوره شویله بر تیزلك ایله ترقی ایلادیکه ۱۷۴۷ سنه‌لرده بو شهرده فقط ۸۳۷ یورت ٤ چیرکاو، بر آپتیك وار ایکان، ۱۲ سنه صوڭره شهر تیکره‌سنده‌گی زیملانکه‌لری استثنا ایله ۲۸۶۶ یورت، ۹ چیرکاو اولدی.

نیپلویفنڭ بیك نچکه‌اب تفتیشی آرقه‌سنده اوفاده‌غی گوبیرناتور نائبی آقساقفنڭ زور خیانتلری بلنوب اورنندن عزل اولندی. شولوق سنه‌ده نیپلویف قوتلوغ محمد تفکیلوفنڭده اشلرینی تفتیش ایلدی. قوتلوغ محمد تفکیلوفنڭ روسیه دولتی ایچون بیك الوغ خدمتلر کورساتدیکی حتی کچی یوز قزاق مملکتلرینڭ فقط تفکیلوف اجتهادیله روسیه‌یه قوشلدیقی یوقاریده ذکر اولنمش ایدی. بو خدمتلری هم بوشقه کیتمایوب، برابرینه آثار پالقاونیقلق صوڭره گنیراللق درجه‌لری احسان اولنوب، اوفا تیکره‌سندن بیك الوغ ویاخشی بیرلر وکوب کریستیانلرده هدیه قیلنمش ایدی. تفکیلوف اوزینڭ درجه‌لرینه وقیلغان خدمتلرینه تایانوب بولورغه کرك صوڭغه تابا رشوت آلو، اورنسز خلقنی رنجتو کبی اشلر اشلمیه باشلادی؛ خصوصا اوز قول آستنده‌غی کریستیانلره آرتق ظلملری ایرشدی. کریستیانلرنڭ آرتق چدارغه حاللری قالماغاچ آچیقدن آچیقغه قارشیلق کورساتمیه باشلادیلر. «بالطاس» و «مورذوینکه» قریه‌لرینڭ کریستیانلری (یاصاچنای تاتار ایدیلر) تماما تفکیلوفنڭ قولندن چقمق هوسینه دوشوب بعضلری اورمان آرالرینه قاچدیلر. اورمان آراسندن چیغوب آکسزدن تفکیلوفنڭ بعض قریه‌لرینه هجوم ایدوب تورلیچه ضررلر ایرشدردیلر. حتی تفکیلوفنڭ اوز جانینه قدر قصد ایتدیلر. عاقبت اش زورغه کیدوب واوز آراغینه بترو درجه‌سندن اوتوب، تفکیلوف اوفا محکمه‌سینه حالینی عرض ایتدی. اوفا محکمه‌سی، بوقاچقان کریستیانلره یازولر یباروب اطاعتکه اوندادی ایسه‌ده هیچ فائده‌سی اولمادی، بارچه‌سی اوزینڭ اطاعتسزلگنده دوام ایتدی. بوتانچه چاره اولماغاچ بونلرنڭ اوستینه تیخومیروف وایزماییلوف نام آدملرنڭ ریاستی تحتنده عسکرلر کوندرلدی. کریستیان تاتارلر عسکره قارشی طورونی استه‌دیلر ایسه‌ده بولدیره آلمای بارچه‌سی قولغه آلندی، فقط اوچاوی قاچمایه موفق اولوب بونلرنڭ بری «حبیب‌الله» نامنده‌گی باشلقلری ایدی.

نیپلویف اشنڭ زورغه کیدوندن قورقوب سیناتدن «کیله‌چك وقتلرده بو کریستیانلر ایله نچوك معامله ایدرگه کرك؟» دیه تعلیمات صورادی. ٤ آیدن صوڭ سینات شول تعلیماتی کوندردی: ۱) یوقاریده مذکور قریه‌لرنڭ کریستیانلکدن باش تارتقان آدملرینی اوفاغه چاقروب جواب آلو؛ ۲) عسکرگه قارشی تورغان کریستیانلرنی تفتیش ایدو؛ ۳) حکمگه بویصونمی تورغان کریستیانلره عاصیلره قیلنغان معامله ایله معامله ایدو-هم ٤) باشلقلری حبیب‌اللهنی

نچوك اولسه‌ده تابوب قولغه آلو.

تفكيلوفنڭ كريستيانلرندن يولداش ايشمبايف ديگان آدم آقسافنڭ مسقواغه كيتديكى وقتنه يولقوب، «تفكيلوفنڭ بزنى كريستيان ايدوب توتوغه حقى يوق، بزنڭ بابالرمزه پادشاهلر طرفندن ويرلگان آزادلق اوكازى وار هم بونڭ كبى تاتارچه يازلغان يازولرمزده وار» ديه سويله‌ب اوكازنيده و تاتارچه يازلغان يازونيده آقسافنڭ قولينه ويرگان ايدى.

نيپلويف بو حالدن خبر آلوب سيناتغه «يولداش ايشمبايف» ديگان باشقردنڭ آقسافغه ويرگان اوكازلرى وار ايكان بو اوكازلرى كورلمدكچه بر اشده قيلوب بولمى، ديه مكتوب كوندردى. سينات آقسافنى چاقروب يولداش باشقردنڭ ويرگان امانتلرينى صورادى. لكن آقساف، مين اول كشيدن هيچ نرسه آلغانم يوق، ديه بيان ايتدى هم سينات آقسافنڭ شول جوابيله امضاسنى آلوب نيپلويفكه كوندردى. نيپلويف بو اشنى اوفا محكمه‌سينه تابشروب تيزلك ايله تفتيش قيلوب بترگز، ديه بيوردى. اوفا محكمه‌سى تفتيش قيلوب تفكيلوفنى عيبسز تابدى هم محكمه‌نڭ بوقرارى نيپلويف طرفندنده تصديق اولندى.

صوڭره تفكيلوف نيپلويفنڭ خدمتلرنده اولنوب، اوفا اطرافينى اصلاح و اعمار اوغرونده كوب ياردملر تيكردى. حتى نيپلويف اوزى مسقوا ياخود پتربورغ غه كيتديكى وقتلرده بار لوازمينى تفكيلوفكه تابشروب كيده تورغان اولدى.

هادى.

قبردن تاوشلر.

كيرك رومان، كيرك سائر بو كونگه قدر طبع اولنوب ميدانغه چققان اثرلرنڭ هيچ برندن‌ده گويا كوڭلم ممنون توگل ده شونڭ ايچون اوزنى قانده‌ره طورغان ئلله نيندى عجيب بر اثر ئزلى ايمش كبك، استانبول كتبخانه‌لرنى آقتاروب يورديكم زمان «مزاردن سسلر» نامنده كوچك بر اثر قوليمه توشدى. محررى ده تركلرنڭ اڭ بيوك، اڭ مشهور شاعر و اديبلرندن طوغروسى داهيلرندن عشاقى زاده محترم خالد ضيا بك افندى حضرتلرى ايدى.

مونه شول وقت، قبردن نيندى تاوشلر ايشتوله ايكان!... ديه شول اثرنى آلوب، اوطه‌مه قايتوب اوقى باشلادم. تكرار اوقوب چقدقدن صوڭره قلبمده شوندى بر قناعت حاصل اولديكه، گويا كوكدن ئزلگان نرسه‌منى يردن تابقان كبك، مونداى بر كتاب اوقو ميسر بولووينه غايت قواندم.

واقعا، مونده‌غى سويلنگان سوزلر مطلقا طرف آلهيدن قويولغان بر الهام ايدى. چونكه بو اثرده‌گى سوزلر بيك بيوك هم‌ده بيك بيوك بر يردن كيلگان شوندى آلهى بر سوزلردركه: مونده‌گى اول عالى اول دقيق معنالرنى، اول سماوى، اول آلهى خطابلرنى طرف آلهيدن الهام ايدلمگان تقديرده هيچ كم سويلى آلميه چقدر.

بونگله برابر بو معنالرنڭ چوغسى كتاب مقدسمز قرآن عظيم الشانڭ حاوى اولغان سر و حكمتلريدر. گويا كه شول سر و حكمتلرنڭ تفسيرى ظن اولنور. اوشنداق، متصوفين اسلاميه‌نڭ بر چوق فلسفهٔ حقه‌سنى هم شاملدر. دقت اولنورسه بو طوغروده بايتاق نرسه‌لر كورلور. لذلك بو اثر فنيدر. الحاصل شول اثر يعنى «مزاردن سسلر» شول قدر مزيتى حاويدركه: هم تصوف هم اخلاق هم فلسفه هم ادبيات هم فن كتابيدر، ديسه‌م مبالغه اولماز.

شولوق بو اثرنڭ، كندسنى دقت ايله اوقوغان آدملرنڭ قلبلرينه «من عرف نفسه فقد عرف ربه» كلام جليلنڭ سرنى ده بحق الفا ايته‌چكنده هيچ شبهه يوقدر.

ايمدى، شوندى عزيز بر اثردن، اوزم فايده‌لانغان شيكللى، اوزمدن باشقه مينم كبك عاجز بر آدمدن ده استفاده‌گه محتاج اولغان يعنى تركچه بلمگان محترم ملتداشلرمنى ده فايده‌لاندرونى اوزمه بيوك

ولازم بر وظیفه بلەرك ، ترجمەسینی مناسب کوردم .

ایشته اوشبو اورنده یازاچغمز شی اوشبو «مزار دن سسلر» نامنده‌گی کوچك و فقط بیك معظم بر اثرنڭ ترجمەسی اولەچقدر . لـکن بحق آڭلاته بلسەك! ذاتا موندی الهامی سوزلرنی مینم کبك عادی ، عاجز بر آدمنڭ حقیلەن آڭلاته بلووی ده کوچ بر اشدر . مع ما فیه بقدر الطاقة آچق ایتوب آڭلاتورغه صرف غیرت ایتدم . و من الله التوفیق .

عبدالرحمن سعدی .

قبردن تاوشلر

یاز کونی ایدی . کوبدنبری یاڭغر یاوا ایدی . همده کوك یوزنی تمام قارا بلوط قابلاغان ، یاڭغرده هیچ اوزلـکسز همیشه یاوا ایدی . یاڭغنه یشاررگه باشلاغان اولەنلرده یاڭغردن باشلرنی ایبوب یرگه یاتقانلر ایدی . الحاصل بتون دنیانی تمام کوڭل قارایتقچ بر قارانغیلق قابلاغان ایدی .

مین اوچ کوندنبری ترزەمنڭ کورسەته آلغان قدر آچقلغندن کوك یوزنی ، صحرالرنی ، دیڭزنی تماشا ایتوب یاتا ایدم . همده دائما موڭغه ، قایغوغه میل ایتوب طورا طورغان کوڭلم بتون قایغولرنی ، بتون موڭلرنی ، همه زارلرنی طن بر یرده بیکلەب طوتاسی کیلـگان ایچون اویمدن چقمازغه قرار بیرگان ایدم . لـکن بر آز صوڭره شوندی بر ساعت کیلدی که : ترزەلرمنی موڭلی بر تاوش بلەن بەرب ، بەرب یاوغان یاڭغر تمام طندی . هر طرف تیرەن بر سکونتگه طالدی . کوك یوزنی قابلاغان قالون قارا پرده لرده بر چیتدن یرتلورغه باشلاب ، قویاشدن نورلر ساچلورگه ، بربر یلەن اویناشورغه ، قووشورغه طوتندیلر! نهایت کون یوزی تمام آچلوب بتوب ، بتون دنیانی نور قابلادی . . .

منه ، شول وقت مین ده طشقه چغوب یوررگه تلی باشلادم . چونکه کوبدنبری هیچ بر یرگەده چقمیچه بر اویده بیکلەنوب یاتو ، مینی بیك یالقدرغان؛ کوڭلمنی بیك یمان بر قارانغیلق باصقان ایدی . شول سببلی طشقه چغوب بیك یوریسم کیله ایدی . بناءً علیه بر آزدن صوڭره صحراده هم بولندم . کوڭلم موڭلرنی ، قایغولرنی طبیعتنڭ حزین حزین منظرەلری اچنڭ سیر ایتدرەسی کیله ؛ اوزم ده یووش اولەنلر ، یاشل صحرالقلر اوستنده گیزوب یوردن بیك لذتانه ایدم ، همان کیته ایدم . هیچ بر یرده «شرت» ایتکان تاوش یوق ، هر طرف طن ایدی .

یالغز اولەنلر اوستنده یالتراشوب اوطورغان یاڭغر طامچیلرینڭ اوستارینه باصووم ، بەرلووم سببلی شپرداشوب یرگه توگلولرندن ، یالانغه چغودن قورقوب همان آغاچ بوتاقلری آراسنده اوچوشوب یورگان قوشلرنڭ قناطلرندن ، بوتاقلردەغی ، یاپراقلردەغی صو بورتـکارینڭ بوتاقدن بوتاقغه ، یاپراقدن یاپراقغه تپلداب توشکەلەب طورولرندن کیلـگان تاوشلرغنه بو سکونتنی ، بو طنچلقنی بوزارغه ایتکان کبك بولالر ایدی . اوشنداق بتون طبیعت ده زور بر بلادن قورتولغان آدمنڭ یوراگی کبك بیك صاقلانوبغنه سکوت ایته ایدی . مین همان کیته ایدم . فکرم بر یرنی بیلگولەگان ایدی . همان شول یرگه تابا کیته ایدم . اول یر قبرلك ایدی . بامیم نیگه ، قبرلـکگه بارونی تلی ایدم .

قبرلـکگه یتدم . قاپقاسی توبنده طوقتاب بر آز وقت تیکـکنه طوروب ئولـکلرنڭ بو دنیاسنی سیر وتماشا ایتدم . بو یرنی یعنی ئولـکلرنڭ بو اقامتگاهلرنی ، بو یورتلرنی شول قدر موڭلی ، شول قدر قورقونچ بر روشده کوردمکه ، اچنه تیزگنه کروب کیتوگه باطرچیلق ایته آلمادم . بر کفن کیسه گینه تورلو بڭ قارانغی ، تیرەن بر اوپقونغه تاشلانغان بو ئولـکلر اوستنڭ جانمنی گیزدروب یوردن اورکه باشلادم . شولای بولسه ده بو اورکو ، بو قورقو ، مینم ایچون شول قدر طاتلی ، شول قدر جاذبەلی ایدیکه ، توزه آلمادم ، ایرکلی ایرکسز تتری ، تتری بولسەده قاپقانی آچدم . بوکونگه حدلی بر قابات اولسون آچلوب کورمگان بو زور و ایسکی قاپقا بیك آورسنوبقنه شغردی ، شغردی آچلوب میڭا یول بیردی ، قبرلـکنڭ اچنه کردم . کروب بر ایکی آدیم آتلار آتلاماز قاتی بر تاوش ایشتدم ،

أیلانوب قاراسەم ، قبرلك قاپقاسی یابلغان ایمش ! لـکن بو تاوش ، مینی بر آدم عمر یڭ صوڭ ساعتی صوقغان شیکللی بیك قورقوتدی . غایت متأثر اولدم. چونکه بو یر ، ـ کیك بر قبرستان ! تیرەن بر سکونت! دنیاغه کیلومزنڭ قورقونچ ، امیدسز بر تابشی ایدی !

قبرلر آراسندن بر کولـگه کبك اوتوب، اوتوب کیته باشلادم . آیاقلرم‌ده ، ئولـکلرنڭ بو موڭلرنی، بو تیرەن سکونتلرنی هیچ بوزاسی کیلمگان شیکللی بیك صاقلانوبقنه باصوب مینی همان آلغه تابا ایلتەلر ایدی. لـکن اوشبو وقت حیات عالمندن شول حدلی یراقلاـ شقان ایدمکه ، حتی اوزمنڭ ترك اولوب اولماومدن‌ده شبهەلنورگه باشلاغان ایدم.

آلغه کیتووم‌ده دوام ایتدم . فکرم تمام بوش، بر نرسەده توشنەی ایدی . بردن برگه ، کینه تکنه ینه بر تاوش کیلوب قولاغمنی یاڭغراتدی . غایت قورـ قدم . باشمنی کوتاروب قارادم ، تاوشلانغان نرسه بر بایغوش ایدی ! طورغان یرمده طوقتادم . بو یرده میندن باشـقەده ترك مخلوقلر اولووینه بیك قواندم . اگرده حالم ، قوتم اولسه ایدی بوڭا قارشو مطلقا بر سوز سویلیەچك ایدم . لـکن سویلوگه هیچ حالم یوق ایدی . چونـکه قبرلـکدەگی اول اوزون ، اوزون آغاچلر ، اول هیچ قوزغالمیچه ئلله نیندی قورقونچ بر نرسه کبك طورغان قبر تاشلری ، اول یەمسز ، قوت اوچقوچ تبرلر مینی تمام قوڕقوتقـانلر تمـام قوتمنی آلغانلر ایدی . مین نیچون بو یرگه کیلـگان ایدم ؟ نیچون موندە یوری ایدم ؟ مونی هیچ توشـنه آلمی ایدم . چونکه قورقووم شول چیکـگه کیلـگان ایدیکه ، بر نرسه اولسون توشنورگه بیرمی ایدی . بوقورقونچ بردن قاچمق ، چغوب کیتمك بولدم . لـکن چغـارغه قاپقانی تابا آلمادم . الحاصل آغـاچلردن ، قبرلردن عبارت طن بر یرده بیکلەنگان قالغان ایدم . موندن صوڭره بر آطلاوغه اولسون حالم قالمدی . چونـکه بو امیدسز قبرلر تمام یوراکمنی آلدیلر . . . گویا قبرلر آچلەچقده یالغزسـو یاکدنـگنه عبارت قالغان قوللر صوزلوب مینی طوتاچقلر ! . . . کبك کورنه باشلادیلر .

قورقا ، قورقا هر یاغمه أیلانوب قارادم : آلده قبر ، آرتمده قبر ، ایکی یاغمده قبر ، قبر هر یرده قبر ! . . .

هوشم کیتکان کبك قورقوومدن ، یغلوب بر قبر اوستینه باروب توشدم . شول وقت بر قبر تاشینه کوزم توشدی ، شـول یازونی اوقودم : « زیارتچی ! سین هیچسڭ ! . . . »

بو ، نی دیگان سوز ایدی ؟ همده نی دیمك بولا ایدی ؟ بو یوقسه بر ئولـکنڭ بر تری آدم یوزینه اورغان بیوك بر حقارتی ، بیوك بر استهزاسیمی ایدی؟

« سین هیچسڭ ! . . . » باشقه بر یرده ، باشقه بر وقتده بواسه بو سوز میڭا اول قدر قاتی‌ده تیماز ایدی . لـکن بو یرده ، بو وقتده بو آچی سوز بتون یلـکلریمه اوتدی . . . اوزمنی گویا ایتلری چرگان ، طامرلری أوزاوب بتکان ، قوری سویاك جیونتقدنغنه عبارت بر حالده کوردم . همده آچی ، یەمسـز بر کولش ایلەن یلمـایوب کولدم‌ده آچوومدن نهایت ایرنمنی تشلەرگه مجبور اولدم .

بار کوچمنی صرف ایتوب ، قوللرم بلەن قبرگه تایانوب کوچکەگنه طوروب کیله ایدم ، طاغن استهزا ایتوب کولـگان بر تاوش ایشتدم . باشم أیلانـدی . بتون اعضالرم تتری باشلادی . کوز آلدمده طورغان آغاچلر ، قبر تاشلری‌ده « زر ، زرر . . . » أیلانگان شیکللی بوله باشلادیلر . نهایت تمام حالدن یازوب ، یغلوب یاڭادن قبر اوستینه باروب توشدم . شـول زمان قبر آستندن غایت قورقونچ غایت یات بر تاوش ایشتلورگه باشلادی . شول سوزلرنی سویلی ایدی :

« بیك درست ! سین هیچسڭ ، همde مجرد هیچسڭ ! لـکن بو سوز سیڭا آچی ، بیك آغر تیسه کرك ، ضرر یوق ، تیسون ! چونکه حقیقت دیگان نرسه دائما شولای قاتی تیەچك ، دائما سینی چوکچلاب و باشڭنی ایزوب طوراچق ! هم‌ده شوندی بر حقیقت که هر زمان قوـ لاقلرڭه شول سـوزلرنی طوقوب طوراچق . هیچ . . . . هیچ ! . . » .

(آخری وار)

میشارلر.

VI

قزلری، خاتونلری و ایسکی عادتلری.

قرغز، چواش و میشار کبی تاریخ صحیفه‌لرنده اساسلی بر معلومات تحتنه کرمگان و آلار ایچون آچیق بر فصل توزیلمگان، قوملرنڭ حاضرگی عادت واخلاق، توس وطبیعت جهتلرندن بحث ایتارگه تلانیلسه الڭ موافق بولغانیده آنلرنڭ، خاتون و قزلری احوالندن بحث ایدودر، دیب اویلیم. آنڭ ایچون حاضرنده بو قوملرگه، باشقه قوملرنڭ قانی قاتناشماوی بله‌ن برابر عمومیت اعتباری بله‌ن قاراغانده بولارنڭ خاتون وقزلری بتونله‌ی دیه‌رلك اوقوماغان وچیتلرگه، عادت آلورلق درجه‌ده قاتناشماغانلقدن ایسکی عادت، طبیعت وتوسلری باشقارماغان واوزگارمگاندر.

خاتون وقزلرده بولغان ایسکی طبیعت وخلقلردن نچارلرینڭ اوزگارمه‌سی ایچون، مثلا: قاطی وطوپاس، جانغه صالقون وآچوچان طبیعتلی بولغان بر خاتون یاخود بر قزنڭ، نزاکت وحسیاتلیلق، حیثیت وجاذبه‌لیلك، ملایم ویومشاق طبیعتلیلك کبی صفتلرغه آلیشونماسی ایچون آنڭ البت اوقوماسی و تورلی ملتلرگه قاتناشوب اوزنده بولغان قصورلرنی کورمه‌سی وبیگراکده حره وحقوقلی بولماسی لازمدر.

میشار خاتون وقزلری ایسه بو حالگه کیلدکن، توگل مدنی ملتلرگه نسبت ایله حتی قرغز و چواش خاتونلرینه قاراغانده‌ده تماما ایسکی حاللرنده بولوب اوقو، حره‌لك واوزلرنده بر قدر حقوق صاقلاوکبیلردن بوسبتون عاریدرلر. شونڭ ایچونده آلارنڭ حرکت وتوسلرینه قاراو بله‌نده ایسکیلکنی نق صاقلاغانلقلرن وجویماغانلقلرن آچیق بلورگه بولادر. ذاتا هر بر ملت وهر قومنڭ ایسکی عادتلرینی صاقلاو طوغروسنده الڭ نق غیرت وکوچ صرف قیلوچیلری خاتونلر طائفه‌سیدر. قسقه‌سی: ایسکی عادتلرنڭ نق تایانچلاری خاتونلر دیمك ممکندر. مونڭ ایچونن تاریخ صحیفه‌لرن آقتارو وباخصوص رسول اکرم افندمزگه قارشیلق ایتکان هر قبیله‌نڭ باشنن ایسکی عادتلرنڭ یوغالویندن قورقغان خاتونلری اسلامیتدن قورقوب واورکوب یورگانلکلرن کوز آلدینه کیترو بیوك بر دلیل بولا آلور.

چواش قز وخاتونلری کیاوگه باروده ومعیشت یوللارنده اوز اختیارلرن صاقلی آلدقلری حالده میشار قز خاتونلری عادتا آتالرینڭ صاتلق حیوانلری، کیاولرینڭ بهاسز اویونچاقلریدرلر. آلار، بو حاللرنی، اوزلری ایچون جبر و معیشتلری ایچون قورقنچلی بر عادت دیبده بلمیلر واویلامیلار.

میشار قزلری، آتالرینڭ بیرگان - حقیقی حالنچه ایتسه‌ك - صاتقان یکتینه، هیچ سقرانمی وقایغورمی، باررغه حاضردرلر. چونکه، آلار، «کیاوگه بارو نرسه، نیندی کیاو بله‌ن طورغانده ماطور معیشت بولا» دیب اویلامیلرده اویلاسه‌لرده، تیك «خاتونلر، کیاوینڭ بالا اویونچاغی و قلی مثالنده بولغان بر نرسه‌سی وآنڭ هر امرینه مطیع بولو و هر تورلی جبر و قباحتلکلرینه توزو بزگه تیوش» دیبگنه اویلیلارده، کیاوگه کیتونی بر عادت صایوبغنه نیندی کیاو بولسه‌ده بارا هم آنڭ هر تورلی ظلمینه وامرینه توزه هم چدیدر. بوحقده، میشار قزلرینڭ، آغزلرنن: «مین، آلوچیغه باروچی، قووچیدن کیتوچی» دیگان بر مقالده هر وقتده سویلانه وتکرارلانادر.

میشار قزلرنده عشق ومحبت دیگان نرسه‌ده عمومیتله یوقغه حساب حکمنده‌در. ماطورغنه ایتکانن: «میشار قزی آرطق سویمیده و سویلمیده». چونکه سویو وسویلو ایچون الڭ برنچی شرط، نچکه حسیاتلی، نزاکت وجاذبه‌لی بولماقدر. بولار ایسه میشار قزلارنده، تماما یوقدر وباخصوص اوقوماغانده بولسه «میشار قزی» دیمك اورنینه «جانلی بر کوساك» دیمکده ممکندر. موندن باشقه، حره‌لك وحقوقلیلق جهتندنده میشار قزلری، قرغز قزلرینه قاراغانده‌ده

توبان حالده‌درلر. قرغز قزلری ایسه آز بولسه‌ده بر قدر حقوقلی وحره بولو بله‌ن برابر، غایت درجه‌ده اونکون قیلانوشلی وجاذبه‌لی بولالر.

میشار خاتونلری وقزلری، بردن شوشی حالده بولولری وایکنچیدن ایرلرینك غایت کونچی طبیعتلی بولولری سببلی غایت درجه‌ده عفتلی و صاف کوڭللی شهوت پرستلکدن یراق بولالر. چونکه، میشارلرنك ایرلری، خاتونلری حقنده صوك درجه‌ده کونچی وحاضر سؤ ظنغه آلیشوچی طبیعتلی‌درلر. اگر بر قزنك یاخود بر خاتوننك عفتی حقنده توزان قدرلیگنه بر عیبی بلونسه‌ده بتون خلق تلنده تعجب وتحقیر بله‌ن سویلانه، آتاسی ویاکه کیاوی آلدنده قیناو و صوغو کبی عذابلر بله‌ن بلاله‌نادر. بر قز یاکه بر خاتون یات بر ایر بله‌ن بره‌رگنه سوز آلوشدرساده اول ئلله نیقدر اسملر کوتاره و عفتسزلر جمله‌سندن صانالادر. مونا شوشی سببلرگه کوره‌ده، میشار قزینك، توگل عفتدن یازغانی بلکه‌ده بر قدر شایارغانیده ملك گه برگنه سویلانه وایشتوله‌در.

بو اورنده شونیده آڭلاتوب کیتونی تیوش بله‌منکه: میشار قزلرینك بویله عفتلی بولولاری ایرلرندن قورقوب و یمان اسمدن اورکوبگنه توگل بلکه آلار تا ازلدن عفتلی بولوب یارالالر وطوالار، عفتلی بولوب ئوله‌لر.

میشار قزلری بردن باصدرنقی کوڭللی و آرطق شهوت پرست بولمادقلرندن ناشی کیاونك توس وماطورلقلارینه آرطق اعتبار قیلمادقلرندن وایکنچیدن‌ده کیله‌چك معیشت وراحتلرین اویلی آلورلق درجه‌ده تربیه‌لنگان بر عقل‌غه مالك بولمادقلرندن، کیاونیده صایلاب طورا آلمیلر. فقط شونسی شایان دقتدرکه: بر میشار قزی، تزوج مسئله‌سن آڭلارلق درجه‌گه کیلسه یاخود فکری آچیلورلق درجه‌ده اوقوسه اول نیچککنه بولسه‌ده اوزی تلاگان یگت‌گه بارا آلا. الڭ اول آتاسی و آناسینه اوزوبکنه ایته، آلایده بولماسه یابشوب چغوب کیته‌ده یکت بله‌ن، اوزلری نکاح یاصاتالر. ذاتا، میشار قزلری هر اشلرینك آڭلاغان وشولای دیب بلگان قدریسنده هر تورلی مانعلرگه کوکراك کیروب وباطر کوڭلیلك بله‌ن آنك بالفعل وجودینه جرئت ایته آلالر. اما، نه چاره‌که آلارغه جهالت نقلاب اورونلاشقان. بو اورنك شونیك یاشرماونی تیوش کوره‌منکه: بو کونده تورلی شهرلرگه سودا ایچون تارالغان میشارلرنك قزلری هر بری اوقوغان وحتی کوبسی بیوك مکتبلرده یتوشکان بولا ویتوشه‌در. امید بارکه آڭلاغان اشنی یولده قالدرماوچی وبیکراکده غبطه وتقلیدچی میشارلر مونك ده تقلیدسز چدی آلماسلار.

کیوملری جهتنه کلنچه قزلرینك کولما کلری کیك واوزونلقده اورتاچه بولوب فقط بر قصا وایکی قاطلی زور زور ایتاکلردنگنه مرکب بولادر. بر ایتاگی بیلدن باشلاب طوبقغه قدرلی وایکنچی ایتاگی کوکراك آستندن باشلاب تز اوستینه قدرلی توشکان بولادر. ایزولری بعضا بیزه‌کسز و بعضا چواش خاتونلارینقی کبی میچ قابقاچی ره‌وشنده بورغالاب بورغالاب تورلیچه صیتسالردن بیزه‌ب یاصاغان بولادر. باشلارینه چواش قزلرینقی کبی کچکنه شال یاکه یاولقنی قیوقچان اورطالای قاطلیلارده بر قیوغن آرطقه صالندروب به‌یلیلر.

خاتونلق عالمینه چقغاچ بتون کیوملری اوزگاروب، تماما چواش خاتونلارینه اوخشاب قالالر. کولما کلری باری بر قدر کیڭلك جهتندن‌گنه چواش خاتونلارینقندن آیوریلادر. باشلارینه «تاستار» به‌یلیلر. اما، بولارنك تاستارلری چواش خاتونلارینقی کبی عادی چوپره‌کلردنگنه بولمیچه، آرطقه صالونغان قیورغی آلتونلی اوقالار وچوقلار بله‌ن بیزه‌لوب الڭ یارلیسونقی‌ده ۱۵ یا ۲۰ صومارغه توشه‌در. بر میشار قزینك، کیاوگه آلوب بارا طورغان الڭ قدرلی و مهم بر پریدانی - ایه‌رچنیده سویکلی تاستاریدر. اول، کیاوگه کیتار وقتن سیزه باشلادی ایسه بارلق اجتهاد وجیونتیسن صرف قیلوب تاستار حاضرلرگه باشلیدر. سوز آراسنده‌ده «فلاننك قزی بویغه جیتوب کیله ایندی» اورنینا «تاستار حاضرلی

ایندی» تعبیرن یورته‌لر فقط، بو تاستارلار تورلیچه بولوب هر یاق میشارلرینك اوزلرینه مخصوص بولادر. مثلا، صاراتسکی میشار خاتونلرینك ماکلای‌لرینه‌ده بر قدر قیورق صالنوب تیره‌سینه کموش تنکه‌لر تزیلگان. پینزا وتامبوف میشارلرینکن تمام چواش خاتونلرینقی اصولنچه بولماقله برابر باش اوستینه بر کچکنه ماتورغنه شال ایشوب به‌یلاگان و شالنك ایکی قیوغن یوغاریغه تابان کوتارتوب قویغان بولادر. طاو یاق میشارلرینك ایسه فقط کیك واوزون آقبوز یاخود آق کیندرلردنگنه مرکب بولوب خاتوننك آلدن وآرطن، قوللارین وایك باشلارین تمام قابلاب آلغان هم بایراقلرنده ماکلای اوستونده، کموش اوقادان طوغوب یاصالغان بر قاطرغاده بولا وبو قاطرغانك چوقلری کوز قاشلرینه قدرلی صالنوب یوریلر. بو، موقشی (موردوا) خاتونلرنده‌ده بولوب، آلارنك ماکلایدن یوغاری بولغان کیسه‌کی عادی طاقتادنغنه بولادر. موکا بولارده «تاستار» دیوب، طاو یاق میشار خاتونلاری ایسه «چالما» یاکه «اورپه‌ك» اسملریله یوریته‌لر.

اصلده «تاستار» سوزیده فارسیچه «چالما» معناسنده بولغان «دستار» سوزندن آلونغان بولسه کرك. آنگچون صوفی الله یار حضرتلرینك:

«لجك آرطق بزم «دستار»مز دین
ایرانلر غار ایده‌ر کیرانمز دین»

بیتنده‌ده فارسیچه «دستار» سوزی چالما معناسنده واورنده کلمشدر.

میشار خاتونلرینك کولماك اوستوندن کیه طورغان اوچ بیللی توشی آچیق توگه‌ره‌ك یاقالی، چابو واینا کلرینه آق وصاری اوقالار یاخود تورلی توسده صاتاش وصیتسالار طوتقان کامزوللارینده بولادر. قزلری وخاتونلری عموما قوللرینه بیلازك وایشمه (١)، آیاقلارینه اوزلری به‌یلاگان اویوق همده بیره‌ملرده قزل ویاشل توسلرده چیتك کیه‌لر. ساچلرینه چولپا وتورلیچه صاتاشلار طاغالار. بارماقلارینه زور زور قاشلی پراصتوی یوزکلر مویونلرینه خسیته‌لر کیه‌لر. کوزگه سرمه تارتودن باشقه بیتلرینه کرشه‌ن واینك؛ تشلرینه «تش قاراسی» طرناقلارینه «قنا» یاغنماق کبی نرسه‌لر بولارده بیك موداده‌در. بو وقت، میشارلرنك یاشره‌ك خاتون قزلرینه، قزان خاتونلرینك الك ایسکی مودالرندن بولغان زور ایتاکلر اوستینه قوشتان ایتاکلر صالو، زور قالفاقلر وکارتاشیلارده کره باشلادی. بولارنیده چیته یورگان ایرلریگنه آلوب قایتوب تاراتورغه میسر بولدیلار. لکن، میشار خاتون قزلری، عمومیتله، بیزه‌نو وکیینو اشینه غایت هوسکار بولالر. ذاتا، آلار، دنیاغه کیله، هیچ بر نرسه‌دن خبری وبیلمی بولماغان آنا قولنده هیچ بر نرسه‌نی کیرا کسنمی، آغاچ کبی، فقط جثه‌سن اوساروب بویغه جیته، کیاوگه بارا، معیشت مشقتلرنده ایرلرینه توزان قدریده یاردم ایتمی، ایرینك تابقانن آشاو بله‌ن قارتایا، مونا شوشی دورلرنده کیینو وبیزانودن باشقه‌نی کورمی وبیلمی دنیادنده کیچه‌لر. چونکه میشار خاتونلاری یورت تربیه‌سی وقوا اشی کبیلرنی گوزلچه بیلودن غایت درجه‌ده محرومه‌لردر. آشاملق طعاملر پشروده، توگل تکلفلی آشلرنی، بلکه‌ده عادی وکونده‌لك آشلرنیده صوك درجه‌ده تاتسز واشتهاغه مخالف یاراقسز ایتوب پشره‌لر. بر قدر جویله‌گان اچ کیوملرینه تیك اوستدن شووب توشماسلك درجه‌ده‌گنه بولادر. کوزگه کورنورلك بر قدر هنرلریده قراشندن: اوراق اورا بلو وآرش صوغا بلو، ایو اشندن پیچکه یاغوب صغر صاوو، صنائع نفیسه‌دن بر قدر جیتن وسوس جبلری بله‌ن آش یاواق، سولگی وکیاوینه کوماکلکلر ایچون آلاچالر طوغودر. ایلك، بو بیك قوتلی بولوب عجب درجه‌ده نفیس اشلی بلسه‌لرده حاضر تون کون توبانلکگه یوز طوتمقده‌در.

«عقلیغه بر اشاره جیتاردیلر» مقالینه بارماغمنی تورتوب، بولارنك یورت و بالا تربیه‌لری حقنده بو اورنده آرطق سویلاونیده سوز اوزایتو دیبکنه بله‌من. ظنمه قالسه، بو ایکی تورلی نچکه وظیفه‌لر

(١) ایشمه ایسه، باقر چبق اوستینه نچکه‌گنه کموش چبقنی چرناب، بیله‌ککه کیه‌ر ایچون یاصالغان بر نرسه‌در.

طوغروسنده، آلاردن، آرطق شی امید ایتوده بوش بولسه کرك.

میشار خاتونلری وقزلری، اوزلرنچه غایت دیندار یوروب، ایسکی عادتلرینه نق یابشقان بو لماقلریله برابر، باغوچیلر آرطندن چابوب بخت صناتو، جیولب جیولب غیبت صاتو وکشی حالن تیکشرو، یوق بار سوزلرنی اوسدره اوسدره خلق آراسینه تاراتو، بر برسینه رقابت ایتوب زور زور اسراف وتکلفلر بلەن اوغراشو وکورشی خاتونلری ایله جنجال قوباریشو کبی اشسزلکدن کیلگان نچار وخاتونلرغه یاقیشماغان اخلاقلر و صفتلر بله نده موصوفەدرلر.

میشار خاتونلرینك بو حالده بولولارینه ایرلر- ینك بهاسز اویو نچاغی بولوب «چاپان» زنداننده طوتقون بولوب بیکلەنوب یاتقان خاتونلر اوزلریمی عیبلی، یوقسه، آلارنی مدنیت یولینه صالوب، علم ومعارف، تربیه وحسن أخلاق ایسلرینه قیوندرودن قول تارتقان ایرلریمو عیبلی؟ مین بو حقده قطعی حکم بیره آلماسامده آچیغراق فکرلی واوقوغانراق بر میشار خاتونینك سوزلرن یازوب کیتماك بولام. اول بیچارەنك چن بغرندن چققان شوشی سوزلرن طکلاب قاراڭز ئلی:

«سز، ایرلر، همان بزنك تربیەسزلکمزنی تنقید قیلاسز. ظن ایتامنکه بزنك تربیەلی بولوومزنی تلیسزدر، شولای بولغاچ بزنی نقلاب اوقوتوب قاراڭز ئلی نیچك بولور ایکان! افتخار بلەن ایته آلامنکه بز، میشار خاتونلرنده بولغان استعداد و قابلیت، طرشلق وصافلق، آك وعفتنی هیچ بر ملت خاتونلرنده تابالماس‌سز... سز بلەسز بیت، مونا شوشی آوللرده یوز یورت خواجەسی‌نك اونسی‌ده اویوده یوقدرکه، آلار همەسی خاتونلرن تاشلاب اونار یل چیتده یوریلر. شول اونار یل ایو صاقلاب یاطقان بر میشار خاتونینك ایرینه خیانت ایتکانن ایشتکانڭز بارمی؟ ئه ایرلرنك تورلی یبرلرده تیبدروب یورینه قاتناشاسم کیلمه- سەده شونده توککەن آقچەلری بلەن بزنی اوقوتسەلر ایدی، بزده باشقه بولور ایدك، دیەرگه جرئت ایته آلامن؛ شولای بولغاچ بزنك اوکماغانلقمزغه اویالمیچه اوپکەلیه آلورسزمی؟»

درست، شوشندی نادان وتربیه‌سز بولغان میشار خاتونلرنده بعضا بیك گوزل خصلتلرده یوق توگل. مثلا، ایرینك امرندن باش تارتماو، عفتینه خیانت ایتماو، یورت ایچنده بلگان قدر خدمتنی یالقاولق قیلماو کبیلر.

توس جهتنه کلنچه میشار خاتون قزلری، چواش خاتونلرینه اوخشاشلیراق بولوب غایت درجەده ماتور بولالار. اگر آلارنك اوتکون و ماطور قارا کوزلری، سویکملی-کولەچ یاڭاقلاری، اویالو بلەن یلمایغان وقتده قاراسمان آلصولقغه ایلانگان قارا طوتقللی یوزلری، شمورت کبی قارا واوزون ساچلری بلەن کرفکلری وقاشلری، شما وتیگز سویکملی بولغان ایری وتازا بدنلری یخشی تربیه کورگان، حسیات وجاذبەلی روح بلەن تربیه لنگان بر قزده بولسه ایدی، جیر یوزنده اڭ مافتاولی و ماطورلق بلەن مشهوره بولغان شام- عرب قزلریده، بولار یاننده، لاشی بولوب قالورلر ایدی. لکن چواش قزلری بلەن میشار قزلرینك بوماطورلقلری، ماطور بویاولر بلەن بویالغان آغاچ کبی، دردسز وخاصیتسز بر ماطورلقدر.

میشار خاتونلرینك ایرلر آراسنده عادتا، اڭ مافتاولیلریده، کوب ایر بالا آناسی بولغانلریدر. میشارلر عادتا کرك ایر وکرك قز بالالر بولسون آلارنك کوبلکینه وعائلەسینك زورلغینه نه قدرلی سوینسه‌ده، ایر بالانك کوبلکینه سوینگان قدروك سوینمیلر. بر میشار اوغلی‌نك اوغلی بولغانغه اوز اوغلی بولودن آرطق سوینه‌در. بو مینم تارماغم کوبایو، فامیلیەم زورایو دیب افتخار قیلا. چونکه میشارلرده اڭ ایسکی وغایت یراق بولغان بر بابانك بتون تارماغی، شونك، فامیلیه‌سنده یوریدر. خلق آراسنده‌ده، فلان قبیله‌دن وفلان نسلندن دیمك کبی، «فلان خلقندن» دیه یورتولمکده‌در. مثلا:

«بشیر خلقی»، «یحیی خلقی»، «شلقای خلقی»، «آقچورا خلقی» کبیلر. شونڭ ایچونده، زور بر میشار آولنده‌ده ۳ـ۴ دن آرطق فامیلیه بولمی. بناء علیه، ایر بالانڭ کوبلگی بر قبیله‌نڭ زورلغن آرتدردقندن بو، میشارلر ایچون زور بختیارلق بولوب ایر بالالرینه «بولار بزنڭ آلتون باغانالاریمز» دیه یورته‌لر. ایر بالالرن آرطق سویگانگه کوره‌ده اوزلرینڭ الڭ سویگان آنڭ کیرا کلکینه نق توشونگان سوداگرلك علمینه، هر میشار خلقی، بالالرین، یاشده‌نوك اویراتورگه طریشه‌لر.

میشار خلقی، بولاین، عائله‌لرنڭ زورلغینه عموما شادلانوچان بولادر. آلار اوزلریده: «ایوجماعتڭ کرك کچکنه وکرك زور بولسون، باری بر عائله مشقتن کوره‌سڭ، عائله‌ڭ نیچك بولسه‌ده کون همان برکوینچه اوته؛ شولای بولغاچ زور بر عائله‌نڭ تربیه‌چیسی اسمن آلو البته بر فضیلت» دیلر. منه شول سببلرگه کوره‌ده، میشارلر صوڭ درجه‌ده تیز وکوب اورچیگان بر خلقدر.

ظریف البشیری - یاڭی الله‌غول.

بای هم یارلی دیللر،
تورکچه یوغالغان سوزلر.

بز ملتنڭ ظورلغی اول ملتنی تشکیل ایتکان بره‌ملرنڭ کوبلگی ایله بولغان کبك، بر دیل‌نڭ هم بایلغی اول دیلن سویلنه طورغان سوزلرنڭ کوبلگی ایله‌در. بزگه بیلگولی دیللرنڭ ایڭ بایی هیچ شبهه‌سز عربچه‌در. بو دیلده‌گی سوزلر شولچاقلی کوبدر که: بر عرب یازوچیسی ایکنچی دیلدن هیچ بر سوز آلماینچه ئلله نه چاقلی نرسه یازا آلا. بعض عالملر ایڭ بای دیل نیمسچه دیسه‌لرده نیمسچه بیلمدیکمدن عربچه ایله آنڭ آراسنده‌غی مناسبتنی قاری آلمیم؛ اما بر روس یاخود تورك هم تاتار یازوچیسی صاف اوز دیلنده‌گنه یازا آلمینچه ئلله نیچه دیللردن عاریة سوزلر آلورغه مجبور بولا. چونکه اوز دیلنده اویلاغانینی یازارلق سوزلر بولمغانغه ویاخود بولوبده اونوطلغانغه کوره صاف اوز دیلنده‌گی سوزلر ایله‌گنه مقصودینی یازا آلمی. لکن شونسی وار: روس یازوچیسی نه چاقلی ادبی یازساده باشقه دیللردن سوزلر کوب آلورغه و بناء علیه یازغانینڭ یارطیسنی یاخود آندنده آرطیغنی یات دیل ایله یازارغه مجبور بولدیغی حالده تورك ـ تاتار یازوچیسی یارطیسنی ویاخود اوچدن ایکی ئولوشینی یات سوزلر ایله طولدیره‌در. مذکور دیللر آره‌سنده ایڭ یارلیسی و بناء علیه عاریتچیسی هیچ شبهه‌سز شمدیکی تورکیه‌ده استعمال ایدیله طورغان عثمانلی دیلیدر. بو ملت‌نڭ دیلینه قاراغانده اول مملکت‌نڭ آتاقلی تورك ملتینڭ اوتراغی بولغان تورکیه بولمینچه عربستان ویاخود عجمستان بولووی خاطرگه کیله. ایڭ عجبی شونوسی: هر ملت‌نڭ دیلی یازوچیلری کوبایگان صایون اوز دیلنده‌گی سوزلری آرتا باروب بایی باردیغی حالده عثمانلی دیلی گل طارایوب تورکچه‌گه یارلیلانوب کیلگان. عربچه هم فارسیچه بلمگان یایسه اول دیلده‌گی لغت کتابلری بولمغان بر کشی عثمانلی تورکیسنی اوقوب آڭلای آلمی. توگل قاره خلق فائده‌سینی کوزه‌تمی یازلغان غزته‌لرنی‌گنه حتی خلق فائده‌سینی کوزه‌تو فکری ایله یازلغان وبناء علیه демократическая بولغان «سربستی» لرنیده عربچه فارسیچه بیلمگان تورك آڭلارلق توگل. مثلا: سربستی‌نڭ ۱۱۵ نچی نومیرنده‌غی «اسکی‌دن سرایده اجرأ اولنان مظالم کرامات بیغایات جمله‌لریله تزیین وموفقیات سعادت آیات ترکیبلریله تتویج ایدیلوردی..» دیگان جمله‌سنده صاف تورکچه نیچه سوز بار؟ اوچکنه توگلمی؟ شونی عربچه فارسیچه بیلمگان نیچوك آڭلاسون؟ اما شوشی اوچ یوللق سوزلرنی روس دیلنده ایکی‌گنه روس سوزی ایله یازغان غزته‌ده یوق کتابده یوق. روس دیلنده ایسکی زمانده یازلغان کتابلر، روس

سوزینه بیك یارلی همده آڭلانلمی طورغان درجه
قییون بولدقلری حالده بوکونده‌گی روسچه ادبیات
هم دیل کونلاشورلك درجه‌ده یخشی و شونڭ ایله
برابر چن روس سوزلرینه بایدر. عثمانلی تورکلری
علوم ومعارف‌ده باشقه تورکلرگه قیاس ایدلماز درجه
ده آلده بولسه‌لرده دیل بابنده آنلر بیك یارلیلر.
عثمانلیلرنڭ آنا دیللری بولغان تورکچه‌نی طاشلاب
عربچه، فارسیچه‌دن قوشولمه بر دیل یاصاولرینڭ
سببی هیچ آڭلانلمی. حکومت- تورکیه حکومتی،
ملت- تورك ملتی اولغاچ، دیلده تورك دیلی بولور
غه تیوش ایدی. هر ملت ترقی‌غه باشلاغان چاغنده
اوز دیلینه کوب اهمیت ویرمینچه بورونغی‌دن آرا-
لرنده آتاقلی بولوب قالغان بر دیلگه اهمیت ویرگان
لر. روسلرنڭ هم ئلکده‌گی یازوچیلری روس دیلنی
اشکه ضانامی اثرلرینی فرانسوزچه یازوب ماتاشقا-
نلر. لکن روسلر حقیقتی تیز آڭلاب اوز دیللر-
ینی آلغه ییارگانلر وآنی چیکدن طش بایوتقانلر.
عثمانلیلر ایسه هماننده شول بورونغی ناچار عادت
ایله کیلوب بزنڭ اوچون ایزگی بولغان تورکی سوز
لرنی کوموب قالدیره کیلگانلر. مین اوزم چن
عثمانلی محبی بولسامده عثمانلی دیلنی هیچ سومیم.
آنلر سویلگان تورکچه‌نی تورك دیلی دیو بیلمیم.
آڭارغه عربچه، فارسیچه‌دن وبر آزغنه تورکچه‌ده
قاتوشدیرلوب یاصالغان بولامق دیوبکنه قاریم.
روسیه‌ده‌غی مسلمان تورکی قوملر آراسنده میشار دیلی
تورکچه‌گه نه چاقلی یارلی‌ایسه، تورکیه‌نڭ ادبی دیلی
صانالغان عثمانلیچه هم شولچاقلی یارلیدر. آیورمه
شونده‌غنه: میشارلر دیللرینی روسلاشدیردقلری
حالده عثمانلیلر عرب - فارسیلاشدیرغانلر. تورکیه
ده تورك دیلینی توزه‌تمك ایچون بر جمعیت یاصا-
لغانلغی غزته‌لرده یازلدی. یازولرینی هم توزه‌تمکچی
وشول حقده بر «یازو توزه‌تو لغت کتابی» ده یاصا-
مقچی بولالر ایکان. بوبیك هیبت اش بولور ایدی.
لکن کتابلری تورك دیلینه بایلقده روسلرنڭ روس
دیلینه بایلقلغی Полный Орѳографическій Словарь
لری چاقلی بولا آلورمیکان؟ مونوسنده شك
وار. آڭلانادرکه عثمانلی ترکچه‌سی تورکی سوزلر
گه بیك یارلی بولغانغه کوره آنی تورکی دیلی دیب
بولمی. لهذا باشقه تورکلرنی عثمانلیچه یازارغه
دیملارگه یول یوق. بز تاتارلر اوزمزنی عثمانلی
تورکلرندن علوم ومعارف آلورغه شاکرد ایدرگه
تیوشلی دیوب بیلسه‌کده دیل بابنده آنلرغه شاکرد
بولورغه احتیاجمز یوق. شولچاقلی دییه‌رگه ممکن:
قازان دیلنده یازلغان کتاب و رساله‌لر چن تورکچه
سوزلرگه هماننده یارلی بولسه‌لرده باشقه تورکی دیل-
لرگه قاراغاننده تورکچه‌گه یاریسنه بایلر. بیر
یوزنده یاشاوچی تورك اوروغلری دیللرینی تورك-
لشدیره‌سیلری کیلسه البت حاضرگه خلق دیلنده‌گی
اوشانداق بورونغی تورکی سوزلرنی ادبیات‌گه قوشوب
یبروگه تیوشلیدر. اوتکان یللرده بر نیچه بورونغی
سوزلر غزته‌لرگه کروب حاضرنده شول سوزلرگه تمام
ایلاشلدی یعنی ادبی سوزلر بولوب کیتدیلر. بورو-
نغی تورك دیلنڭ عسکر و پادشاهلق ایشلرینه دائر
شولچاقلی سوزلر کوبدرکه آنلرنی آلوب استعمال
ایتکان‌ده تورك دیلی‌نڭ بیك بای بولاچغنڭ هیچ شبهه
یوقدر. اوز دیلمزده سوزنڭ صاف تورکچه‌سی بولدیغی
حالده عربچه فارسیچه‌ده اوشانداق روسچه‌دن شول
معنی‌ده‌غی سوزلرنی آلوب ادبیات‌ده استعمال ایدو-
نڭ سببی نرسه ایکان؟ نیگه کیرك ایکان؟ مین
مونی آڭلی آلمیم! حاضرگی تاتار ادبیاتنڭ روسچه‌دن
آلونغان بر نیچه سوزلر بار. اول سوزلر صاف
روسچه توگل روسلاشقان سوزلرگنه بولغانغه کوره
آنلرنی یاوروپادن آلونغان دیبارگه‌ده یاری. مونه
شونلر اورنینه صاف تورکچه سوزلر استعمال ایدونی
تیوش دیوب بلهم. مثلا نیمس‌چه‌دن آلنوب روسلا-
شقان روسلردن بزگه هم آلنغان Штрафъ سوزی
اورنینه چن تورکچه بولغان «تولاك» سوزینی، لاتینچه
دن آلنوب روسلاشقان وبزگه هم کرگان Манифестъ
اورنینه بویروق، بویروغ سوزلرینی؛ روسچه‌غه
لاتینچه‌دن آلنغان Конфискація اورنینه یارغو، یارغی

سوزلرینی؛ ایتالیانچه‌دن آلنوب روسلاشقان Шпіонъ اورنینه ئوزچی، ایسگوچی، آلچیق سوزلرینی؛ لاتینچه‌دن آلنوب روسلاشدیرلغان Реформаторъ اورنینه «ایلتوزر» سوزینی، فرانسوزچه Парламентъ، روسچه Дума سوزلری اورنینه قورولتای، اویلامه سوزلرینی قبول ایدونی تیوش دیب بلەم. قورولتای روس تاریخ کتابلرنده یش یش‌غنه اوچریدر. شیخ سلیمان افندی هم قورولتای ـ مشاوره اوچون اجتماع ایدن مجلس، شورا ـ دیدر. اویلامق (تفکر ایتمك) مصدرندن آلنغان اویلامه ایله Дума نك معنالری آراسنده نه چاقلی یاقین‌لق وارلغی لغت ایالرینه معلومدر. اویلامه، نهی و طییوغه دلالت ایتکان اویلاما معنی‌سنده اولمینچه ایلانه طورغان اورون معنی‌سنده بولغان «ایلانمه» گه اوخشاشلی اویلاتا طورغان اورون معنی‌سنده‌در. قایسی بر سوزلر روس لغت کتابلرنده باشقه دیلنکی ایدوب کورسەتلسەده مثلا تیلماچ толмачъ سوزینی علم لسان عالملرندن صاقالوفلر، قریمیرلر پولاقچه دیسه‌لرده اول هم چن تورك سوزی بولورغه تیوش، تیلم آچ، تیلمنی آچ دیمك بولورغه کیرك. آنلرده چن تورك سوزی دییوب استعمال ایدیلورگه کیرك. اگر ملت بو فکرنی قبول ایتسه بوحقده تاغیده یازغالاب ادبیاتقه خیلی یاڭا سوزلر آرتدیررغه ممکن بولور ایدی.

هادی.

ادبیات

ترك طویغوسی

استانبولده محترم اوقوچیلرمزدن بر ذات طرفندن «وقت» غزته‌سی پك بیوك رتبه‌لی، عالی معلوماتلی و مکمل آوروپا تربیه‌سی کورمش ایکنچی بر ذات محترمه تقدیم ایدلدکده، او آنی اوقیوب اوزینك طویغوسنی بیان ایده‌رك بر کاغد یازوب برنچی ذاته ویرمش، اوده آنی لطفا «وقت» اداره‌سنه کوندرمشدر.

خالص ترکی تیلده یازلمش بو ادبی مقاله‌نك «شورا» ده باصلمه‌سی دها زیاده مناسب کورلدیگندن آشاغیده عینا درج اولوندی:

اورن بالق (اورنبورغ) ده هفته‌ده اوچ کون چیقان «وقت» آدلی تورکچه غزته‌یی بڭا ویردڭز، اوقودیم. بر کوك دن تورەین، بر دیل سویله‌ین قاریندا‌شلرك، یکنلرك باصدقلری غزته‌یی کورمك، اوقومق بنده پك طاتلی طویغولر اویاندیردی.

بیلورزکه انسان باشقا «حیوان» لردن عقلی، دیلی ایله آییرد اولور. چوق (کوب) یاشایان، چوق کزن (سیاحت یاپان) انسانلرك گورگولری، عقللری پارلاق اولور؛ اونلرك آڭلایشلری یاشامایان، کورمه‌ینلردن آرتق کسکین اولور.

اوقومق بیلمك چوق بیلکلی در. یاشادیغی کونلر بیللرله، عصرلرله چوغالمش صاییلور. چوق بیلکلی انسان هر یرده یوجه گورولور، اونك دگری آرتار، ملتلر (انسان سورولری) ك دگرلری ده بیلکلری ایله اولچولور. دگرسز انسان سوروسی حیوان سوروسندن آیریق اولماز.

اورنبورغ اهالیسنك بو دیدیکمز آیریغی آڭلامغه یوز طوتمش اولدیغینی «وقت» غزته‌سینی اوقومق بڭا کوستردی. طاتلی طویغولر بوندن چیقدی.

گوریورز، ایشیدیورزکه بوکون دنیاده بوتون انسانلر ملتلر چالیشیورلر، قازانیورلر؛ یوجه اولوب راحت بولیورلر. بونڭله اوکونیورلر.

تورك، تاتار، مونغول نسللری اوته‌کی انسانلردن گری‌یه قالمق بزی اوتاندیرمازمی؟ نه ایچون بز اونلردن آشاغی‌یه قالەلم؟

بیلگی اوستون ملتلر آشاغی‌یه قالانلری اوگوزلر گیبی بویوندیرق آلتینه آلورلر. کور دگلز؛ یانمزه بافانده ایشك بویله اولدیغینی گوزورز.

اسکی رومالیلر بیلکسز ملتلری اسیر گیبی قوللانورلر ایدی. تاریخلرده یازیلی در. تورك نسللری یکی رومالیلره (آوروپالیلره) اسیر قالمق ایستەمزلر ایسه چالیشسونلر. چالیشمق یالگز قوللر ایله دگلدر، قفا ایله چالیشمق کرك. اوده اوقویوب یازمق، اوگرنمك ایله اولور.

تورك اوغلی! سوردیکڭ طوپراغه گرکن طیرپانی یبانجیدن آلمه. اوز الڭ ایله یاپ.

آتا اوجاغینی صوپا ایله، اوق یای ایلەقورومق کونلری کچدی. بوگون سونگیلی تفنك گرکور. انسان ایسەڭ تفنکی ایلدن صاتون آلمه، اوز الڭ ایله یاپ. بیلکه بونلر اوقویوب یازمقله اولور.

تورك اوغلی!... آتالرڭ آدلری، بوتون دنیاده یاییلمش بویوك آدلری واردر. سن او آدی صاقلار، سەور بر اوغل ایسەڭ چالیشورسڭ. بوگون دوشدیکڭ یردن قالقمق ایستر ایسەڭ هیچ طورماز، چالیشورسڭ.

صاواش علم صاواشی اولمالی. علم اوقویوب یازمقله الەکلور. علم سنڭ دنیاڭی ده شنلندیرر، آخرتڭی ده.

« بشیکدن مزاره دگین اوگرنمگه صاواش » دیه سڭا دینڭ امر ایدییور. دینڭ امرینی طوتکه آدم اولەسڭ.

اورن بالغڭ « وقت » غزتەسینی اوقومقدن کلن طاتلی، آجی طویغولر بڭا نسلداشلرمه قارشی بو بر قاچ سوزی یازدیردی.

بر عثمانلی تورکڭ بو عرق کودن سوزلرینی اورن بورغلیلر اوقومق نازك لگنده بولونورلر ایسه کوڭلمی بویوك برسەوینج قاپلار.

السلام علی من التبع الهدی.

.... - عن بلدهٔ قسطنطنیه.

« شورا » : - بو یازونڭ صاحبی درلو یرده درلو صدالر ایله ایشتلمکده اولان « و » حرفلرینڭ اوست یاکه آستلرینه درلو علامتلر قویوب برندن تفریق ایدوب کوسترمش ایسەده، مطبعەمزده اویله علامتلر بولونمدیغندن هر قایوسینی یالگز عادی « و » حرفیله باصمغه مجبوریت کورلدی. مقاله صاحبینڭ عفو عالیلرینی رجا ایدرز.

قرآن اینو

محترم « شورا » مجله علمیەسینڭ ٤نجی عددنده « عشق » کلمەسی حقنده بر سؤال درج قیلنوب، او سؤال « عشق کلمەسی قران کریمده ذکر اولنمامش، لکن سنت ثابتەده ذکر اولنمش‌می؟ » دن عبارتدر.

بونڭ کبی سؤاللر، طلبەلری معلملری امام لری سنن نبویه مطالعەسنه عادتلندرمك ملاحظه سیله گنه اولسەده یاخود دیگر بر غرض علمی جهتیله اولسەده، البته مفیددر. زیرا بویله سواللره یولیله جواب ویرمك ایچون جامع صغیر، زادالمعاد، منتخب یاخود موضوعات کتابلرینی مطالعه ایتمك آقتاروب چیقمق لازمدر. « یولیله جواب ویرمك ایچون » دیدم، زیرا عشق حقنده نقل اولنمش حدیثی تصادف طریقیله یاخود مصرده هندوستانده طبع قیلنمش سنت کتابلرینڭ فهرستلرینی کوزدن اوتکرمك ایرنچەکلگیله ده جواب یازمق ممکندر.

درست، قران کریمده عشق مادەسی ذکر اولنمامش، لکن یوسف سورەسنده عشق حادثەسی، عشقنڭ ده انسانلره شدت تأثیری ذکر اولنمشدر. مصر ملکەسی یوسف یوزینه نه قدر مبتلا اولمش، ضیافته دعوت قیلنمش مصر خاتونلری اللرینی نصل طورامشلار- قران کریمده بیان اولنمشدر. البته او درجه ابتلا عشقدر، عشقڭده اڭ بیوگیدر.

خواجه حافظ شیرازی حضرتلری دیمش:

من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم

(که عشق از پرده عصمت بیرون آرد زلیخارا)

یعنی: بن، یوسفك نوری قویاشدن آرتق گوزللگندن بیلدم که عشق عصمت پرده‌سندن زلیخا کبی‌لری چیقارور ایمش.

عشق قصه‌سی بوندن باشقه سوره‌لرده قران کریمده ذکر اولنمامشدر. بزم مشهور مفسرلرمزدن بعضلری «لعمرك انهم لفی سکرتهم یعمهون» آیت کریمه‌سنده «سکره» دن مراد عشقدر دیه‌شلر ایسه‌ده، او سوزلری هم قران کریم حضورنده هم‌ده حقائق قاشنده یالگز بر ادبسزلکدن عبارتدر. دیگر دها زیاده مشهورلر «احزاب سوره‌سنده عشق حکایه‌سی واردر، نبیلرده عشقك تأثیرندن نجات بولامامشلار» دیدیلر. انسان اویله سوزلری کورر ایکن «عالم» اسمی طاقنمش یوقبار آدملر حالنه تعجب ایدر، لکن اویله آدملرك حسابسزلگینی خاطرینه آلورده اوزار کیدر.

بیوکلرك بری عشقك سببلرینی بیان ایدر ایکن «واصبح فواد ام موسی فارغاً. ان کادت لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها» آیت کریمه‌سینی اوزینك بر ایکی سوزینه شاهد ایتمشدر. یعنی «موسی اویندن باشقه هیچ بر شی آناسی قلبنده قالمادی. عقلی کیتدی. -اگر قلبنه قوت ویرمه‌سه‌ك ایدی، حیرتندن موسی‌یی بیلدرور ایدی.» شو آیت کریمه‌ده او بیوگك فکرینه کوره عشقك سببنه هم‌ده دواسنه اشاره وار ایمش. یعنی: عشقك حقیقتی: دیگر شیلرك همه‌سندن اعراض ایتدرر قدر قلبك بر محبوبه محبتی. بر شبه محبت سببیله دیگر شیلرك همه‌سندن غفلت ایدن انسان - اشته عاشق اودر. دیگر شیلرك همه‌سندن غفلت ایدن انسانك سوزنده، اشته البته همه حرکتنده کلی بر اضطراب حاصل اولور. بزم تعبیرمزچه او انسان تمام «دیوانه» اولور.

اویله «دیوانه» لگك دواسی نه‌در؟

«لولا ان ربطنا علی قلبها» جمله عالیه‌سنك افاده بلیغه‌سنه کوره، او دیوانه لگك دواسی - انسانك قلبنه بر قوت روحانیه ویروب، او قلبی ربط ایتمك ایمش. یعنی حرکات بدنیه‌یی تدبیرده منتظم بر حاله باغلامق.

عشقك دواسنه قران کریمده یوسف سوره‌سنده ده بر ارشاد وار ایمش:

«کذلك لنصرف عنه السؤ والفحشاء. انه من عبادنا المخلصین.» یعنی: زلیخایه استیلا ایدن عشقی یوسفدن صرف ایتدك. زیرا یوسف بزم خالص بنده‌لرمزدندر.

بوراده «خلوص» ك معنی‌سی نه‌در؟ نصل شیدن خالص اولور ایسه، انسان عشقدن نجات بولور؟ قران کریم «انه من عبادنا» دیمش، «انه من عبادالله» دیمه‌مش؛ عجب بوراده بر نکته‌یوقمیدر؟

بزه شویله سواللره یا بوندن دها بیوك سواللره جواب ویرمك ایچون، انسانك احوال روحیه‌سنه تمامیله واقف اولمق لازم دگلمیدر؟

شو دفعه شو قدرله اکتفا ایده‌یك‌ده، سوالك جوابنه کله‌یك:

حدیث کتابلرنده «من عشق فعف فکتم فمات مات شهیداً» حدیثی ذکر اولنمشدر. مجاهد واسطه‌سیله ابن عباس حضرتلرندن حدیث مرفوع اولمق صفتیله نقل قیلنمشدر. یحیی بن معین کبی بیوك امام‌لر شو حدیثی غایت شدتله انکار ایتمشلر ایسه‌ده، ابن حزم کبی امام‌لر شو حدیثی قبول ایتمشلر.

امام ابن حزم دیمش:

فان اهلك هوی اهلك شهیدا * وان تمنن بقیت قریر عین
روی هذا لنا قوم ثقات * نأوا بالصدق عن کذب ومین.

امام عبدالرحمن بن علی الشیبانی حضرتلری دیمش:

تعفف اذا ما تخل بالخل عالماً * بکون الهی ناظرا وشهیدا
ففی خبر المختار من عف کاتماً * هواه اذا ما مات مات شهیدا.

شو حدیثك صحتنه زاد المعاد صاحبی محمد بن عبدالملك حضرتلری شدتله هجوم ایتمش ایسه‌ده، بکا کوره او سوزلری او قدر موجه دگلدر. زیرا سوزلرندن الك قوتلیسی «عشق محبت‌ده اشراك اولدیغنه

کوره، شهادت درجه‌سنه نصل سبب اولا بیلسون»دن عبارتدر. شو سوز بنم کوزمده سوز دگلدر: چونکه طاعون وباسیله، قورصاق بلاسیله، مجنونلك بلیه‌سیله، یانو قضاسیله، باتو حادثه‌سیله، حمل زحمتیله جان ویرمش مسکینلره الله اوز کرمیله شهادت وعد ایتمش ایسه، انسانك هم بدننه هم روحنه تماماً استیلا ایدر عشق تأثیریله جان ویرمش، یالگز بو قدر دگل، بلکه الك قوتلی بر مؤثره مقاومت ایدوب، عفاف حالنده قالمش، هم بدنی هم روحی اوت کبی یاقار بر مرضی کتم ایده بیلمش انسان، چن معناسیله «انسان» شهید اولماز ایسه، - قورصاق بلاسیله جان ویرمش انسان نصل شهید اولور؟

انسانك الك بهادری نصل انساندر؟

حوریه کبی بر جمیلك جهالنه اسیر قالوب‌ده، دعوتنه اجابت ایتمه‌ین انسان البته انسانلرنك الك بیوگی اولور. بونده شبهه‌می وار؟ کوز آلور قدر جمالی وار بر خاتون یا بر قزی کوروب ده، کوگلنه «فکر فاسد» کلمز قدر پاکلگی وار انسانی‌ده بز مدح ایده ایده عاجز قالورز.

بزم فیلسوف ابو العلا صوقور حکیم دیمش:

اذا امنت علی مال اخا ثقة * فاحذر اخاك ولا تأمن علی الحرم
فالطبع فی کل جیل طبع ملائمة * ولیس فی الطبع مجبول علی الکرم

یعنی: مالگی انسان النده امانت براقور ایسه‌گده، هیچ بر آدمی حرمك حقنده امین صانما. خیانت هر بر ملت‌ده طبیعتدر. کرم اوزرینه مجبول انسان دنیاده یوقدر.

هر بر انسان، طبیعی، جماله میل ایدر. انسانیتنك خاصه‌سی‌ده شودر. بونگله برابر عفت دائره‌سنده قالمق، جمال کبی بر مقدس موهبه الهیه مردار شهوت اوقلری آتنامق تربیه اقتضاسیدر. بر جمیله‌یی کورر ایکن انسانك ادبی کوز یوممق ده یا خود یوز قاپلامق‌ده دگل، کوزك‌ده کوگلك‌ده پاکلگنده‌در.

بن «شورا» طرفندن عرض اولنمش «عشق» کلمه‌سی مناسبتیله دها مهم بر مسئله‌یی طلبه‌لره، امامله‌ره، معلمله‌ره عرض ایدرم.

قران کریم حقنده علماء اسلام فوق‌العاده خدمتلر کوسترمشلر ایسه‌ده، همان «ال طوقنماه‌مش» مسئله‌لر قالمشدر.

او مسئله‌لردن بری «قران اینو» مسئله‌سیدر.

«اینو» دیمك نه دیمك؟ قرانی ایندردكدن مراد نه‌در؟ قران کریم دیمش:

«یا بنی آدم قد انزلنا علیکم لباسا یواری سو آتکم وریشا»

یعنی سزه زینتلرگزی کیوملرگزی ایندردك. بزه قطعاً معلومدر بزم کیوملر مز همه زینتلرمز کوکدن اینمه‌مش، همه یردن چیقمش.

قران کریم حدید سوره‌سنده دیمش:

«وانزلنا الحدید فیه بأس شدید ومنافع للناس»

یعنی تیموری ایندردك. بزه قطعاً معلومدر: تیمور کبی معدنلر انسان کوچیله یردن چیقار.

(صوگی وار.)

مارت ۲۲ ده ۱۹۱۰ سنه
موسی بیگییف.

تربیه و تعلیم

پیداغوغیا (*)

لغت آنا تلی

لغت (تل) - سویلاوچینك کوگلنده‌گی احساس، فکر و تصورلرین کشینك کوگلینه اونکاره طورغان عبارت و تلماچ (ترجمان) در. کوگلده بولا طورغان هر بر احساس نك اوزینه خاص لغتی باردر؛ شونك ایچون تفکر ایتوچی (کوگلنده معنالرنی تزوچی) هر تورلی احساسنی اوز اوزینه تصویر ایته آلادر،

(*) باشی ٦ نچی عدده.

اگر چندیکه سوزلر برلن ایکنچی کشیگه تصویر ایته آلماسـه‌ده، آنڭ بو عاجزلگی اوز تلنده‌گی لغتلرنی بله آلماغاننن بولادر.

هر انسان، انسانلق بوزندن قارالسه، عادتن بولووی ممکن بولغان هر تصور و احساسلر آنڭ کوڭلنده بولا آلادر، و لکن افرادنڭ کوڭللرنده بو تصورلرنڭ حصولی بیك تورلیچه‌در. بناء علیه لغت‌گه احتیاجلر یده تورلیچه‌در. جمیع احوالنی تیکشـروب هر اشنی صناب تجربه‌سی آرتقان وفکرینڭ دائره‌سی کیڭایگان کشی البته افکاری مقدارنچه لغتنڭ کوبایو-وینه محتاج بولادر. تجربه‌سی آرتوب افکاری کوبایمگان کشینڭ آلای بیك کوب لغت‌گه محتاج بولماغانین کوره‌مز.

نفس‌دن صدوری ممکن بولغان هر فکر ایچون مخصوص بر لغت (لفظ) کیراك بولغاننن بلنه‌درکه: کشی، لغت‌گه ممارست ایتکان صاین آنڭ فکر دائره سی کیڭایه‌در. بناء علیه تصورلری قوتلانوب نفسنده کوملب طورا طورغان احساسلری ایڭ بیوك درجه‌لرگه آشادر.

چونکه هر بر قومنڭ لغتی نیچه مڭ یللرنی اشغال ایتکان و بو آراده حسابسز تجربه‌لر باشندن اوتکان بیوك بر قومنڭ احساس و تصورلرین ترجمه ایتمك ایچون وضع ایتلگان بر نرسه‌سی‌در. بس نیندی گنه کشی، اوزینڭ لغتنده تمام کیڭایسه شوشی بیوك قومنڭ فکرلرینڭ نتیجه‌سین حاصل ایتکان بولادر.

بر کشی (اوز لغتین تمـام ایتکاچ) ایکنچی بر قومنڭ لغتین یخشی ایتوب اوگره‌نسه شوندیوق فائده‌نی حاصل ایته‌در؛ چونکه بوده ایکنچی بر بیوك قومنڭ احساس و تصورلرنده شریك بولو آرقاسنده اوزینڭ فکرین کیڭایتوب تصورلرین آرتدرا و عقلین طورا-یتادر. شونڭ ایچونده ادیبلر، هر بر لغتنی بر انسان منزلنده کوره‌لر.

بالاغه اوزینڭ لغتین اوگره‌تودن غرض ایکی نرسـه‌در: برنچیسی اوزینڭ کوڭلنده‌گی اویلارین کشی گه آڭلاتا آلمقدر. ایکنچیسی کشینڭ کوڭلنده‌گی اویلارین آڭلی آلمقدر. بالا بونلرنڭ ایکیسنن آقرنلاب آز آز حاصل ایته‌در. اما آڭلاتو وسویلاونی اوگره-نووی، آنڭ تیره‌سنده‌گی خصوصا اوزی سـویگان نرسه‌لر حقنده‌غی سوزلرنی و قسقه جمله‌لرنی قات قات ایشتووی آرقاسـنده بولادر. بو وقتده اول آقرنلاب تقلید ایته باشـلیدر. اما کشی کوڭلنده‌گی اویلرنی آڭلاو، بو اش بالالرده اوّل مضمون جمله‌نی گنه، آنیده تمام وجه‌سی اوزره، آڭلاو برلن باشلانادر. مثلا ماقتاو، خورلاو، قزقدرو، قورقتو جمله‌لرندن ماقتاو، خورلاو، قورقتو، قزقدرولرنی غنه آڭلیلر. بو آڭلاولری ایچونده بیگرك کوزلرین اشلته‌لر. صناسه‌ڭز بالالرنی کوره‌سز، سز سویلاگان مرادڭزنی آڭلار ایچون آنلر سزنڭ آغزڭزغه، کوزڭزگه، یوزڭزگه جمیع اطرا-فڭزغه حتی حرکات و سکناتڭزغه کوزلرین یورته‌لر، حتی سز آچق یوز وکوله‌ر کوز برلن آنلرنی خورلا-سه‌ڭزده، آنلر سزنی ماقتادی دیب بله‌لرده شادلانالر. شولایوق چتق یوز برلن گوزل ماقتاو سـوزلرین سویله‌سه‌ڭزده آنلر سزنی خورلادی دیب آڭلاغانغه کوره شادلانمیلر. کوزسز بالا بولسه سزنڭ سوزڭزدن مرادنی قولاغی و قولی آرقلی بلورگه طریشه‌در. حتی قوللری برلن یوزڭزنی کوزڭزنی و اطرافڭزنی قابشیدر. و بیك دقتله قولاغین صالادر. گویه آنڭ خیالنده سوز بر مجسم نرسه کبی اویلانوب اول آنی طوتوب بلورگه تلیدر. بو اش تجربه‌لی کشیلرگه قات قات کوره‌لدر.

یاش بالالر بر سوزنی قات قات ایشتو سببلی اوگره‌نسه‌لرده آنڭ معناسین بلمیلر و کوب وقتنی آنی معناسین آڭلاغانچه اورنسز قوللانالر، آنلرغه محسوس معنالرنی آڭلاو حـواس خمس آرقلی بولوب معقول معنالرنی آڭلاو تجربه‌لری آرقاسنده‌غنه حاصل بولادر.

بو بیاندن بالالر اوزلرینڭ لغتلرین اوگره‌نوده تقلید و تجربه‌لرینڭ اسیری بولولری بلنه‌در. بس بالالرده اوزلرینڭ اویلارین کشی گه آڭلاتور ایچون یا که کشی نڭ اوینی درست آڭلاو ایچون سویلاوده و یازوده تللرین تیوشلی روشچه گنه قوللانا بلورلك

قدرت حاصل ایتمك مکتب و مدرسه‌لرنڭ بورچیدر. کتابلر، مکتوبلر و غزته‌لرده سوز برلن افاده و استفاده کیفیتلرین اوگره‌تمك بو جمله دندر.

بالالرغه سوزنی تیوشلی روشچه گنه قوللانا آلونی اوگره‌تمك ایچون واسطه‌لر کوبدر: آنلرنڭ قارا قارشی سویلاشولری و آنلرغه محسوس و معلوم نرسه‌لر حقنده برام برام سویلاولری، تورلی قالبلرگه صالنغان شعر و نثرلرنی تیکشرولری، عبارتدن سوز آڭلارغه اوگره‌تو (مطالعه)، مطالعه کتابلرندن بعض قطعه‌لرنی و شعرلرنی و دعالرنی حفظ ایتدرو (کوچله میچه)، مطالعه کتابلرندن کوچرتوب یازدرو، نحو و صرف قاعده‌لرین انشاء و تحریر کیفیتلرین اوگره‌تو بو جمله‌دندر. بولای بولغاچ آنا تلین اوگره‌تو حقنده سوزنی بیش بابغه بولوب سویله‌مك مناسب بولادر: ۱) تعلیم بالمعاینة، ۲) مطالعة، ۳) کتابت، ٤) قواعد نحویه، ۵) انشاء. ایمدی هر قایوسین شول ترتیب برلن ذکر و بیان ایته چکمز. «احمد جان مصطفی»

بالالرنڭ سلامتلکلری.

کرك بدنده، کرك عقل و اخلاقده اولان سلامتلك و خسته‌لکلر آتا و آنادن بالالرغه میراث اولدیغی شمدی خلقلرغه آڭلاشلدی. راست تجربه‌لر، طبی دلیللر بونی اثبات ایتدی. بونی أیسه الله تعالی حضرتینڭ قدرت و عظمتنه بر دلیل قیلورغه تیوشلی. مع ما فیه پك آزلق اوزرنده اوشبو قاعده‌نڭ خلافی ده واقع اولور، لکن آزغه حکم یوقدر.

بر خسته‌لکنی تعیین قیلمقدن عاجز اولدقلرنده طبیبلر بونڭ آتا و آناسینی تیکشررگه کرشمکلرینڭ حکمتی اوشبو وارثلك قاعده‌سینه کوره‌در.

آدملرگه بالالق وقتارنده پیدا اولان خسته‌لکلرنڭ کوبسی آتا و آنالرندن میراث اولدیغی تحقق ایتمشدر. مثلا سرایتلی خسته‌لك ایله مبتلا اولان آتا و آنانڭ بالالری کوبسنچه حملده وقتده حمل مدتنده تلف اولور (توشار)، اما ماهر بر طبیب طوغری کیلوب دوا قیلور اولسه کوب وقت سلامت اوله‌رق دنیاغه کیلور. بو شی صرف وارثلك اثریدر.

عقللری ضعیف آتا و آنالرنڭ بالالری‌ده ضعیف عقللی اولور، ایسرکلرنڭ بالالری ده ایسرکلككه مبتلا اولور.

اوشبو سبب ایچوندرکه آمریقا، گیرمانیا، فرانسیه حکومتلری هر بر اولنه‌چك ایر و قز ایچون اوزلرینڭ یوغشلی خسته‌لکلردن سلامت ایدیکلری حقنده شهادت نامه تابشرمقلرینی نظام ایتمشلردر. شویله شهادت نامه اولمادیغنده آرالرنده شرعی و نظامی نکاح اجرا ایدلماز.

ایمدی بالالرینی تربیه ایتمك قصدنده اولان آتا و آنالر (بونی قصد ایتمگان آتا و آنا البته اولماز) اڭ ایلك اوزلرینی تربیه ایدرگه، یوغشلی خسته‌لکلرگه سبب اوله‌چق اشلردن و ایسرتکچ ایچمك کبی اسراف و سفاهتلردن صاقلانورغه تیوشلی. یوقسه خسته‌لکنڭ اورلقلری اوزلرنده هر وقت اولوب طوردیغی وقت بالالرینڭ سلامتلکلری حقنده اجتهاد ایتمکدن امید ایدلگان قدر فائده کورلماز.

اوشنداق خسته‌لکلرنی سرایت ایتدرماز ایچون آنا قورصاغنده‌غی وقتلرندن باشلاب بالالرنی صاقلامق لازم اولور. بونڭ ایچون یوکلی خاتونلرنڭ اوزلرینی ده صاقلارغه و حاللرینی رعایت قیلورغه خصوصا اوشبو ذکر ایدلنه‌چك قاعده‌لرگه پك رعایت قیاورغه تیوشلی:

۱) یوکلی خاتونلرنی آچولاندرمق، حسرتلندرمك و عموما سیڭیرلرینی قزشدراچق شیلردن صاقلامق. زیرا یوکلی وقتده آنالرنڭ قایغو و حسرتلرینڭ اثری حملده اولان بالالرغه سرایت قیلوب قانلری بوزلدیغی حالده طوغمقلرینه سبب اولادر.

۲) ممکن قدر یکل سڭشلی آشلرنی‌غنه آشارغه و بونی ده کوندن کون آز آز آرتدرا باررغه تیوشلی.

۳) یوکلی خاتونلر ایچون اڭ ضررلی نرسه ایسرتکچ أیچمك هم ده سیڭیرلرنی اویغاتاچق (آرتق چای، قهوه کبی) نرسه‌لرنی استعمال ایتمکدر.

اوشنداق قبض (ایچ قاتمق) دن صاقلانورغه تیوشلی. صالقون اولماز شرطی ایله سوت ایچمك ، پیشـوب یتکان یمشلر آشامق فائده‌لیدر .

٤) قسان کیوملر کیمکدن صاقلانمق لازمدر .

٥) آغیر خدمتلردن و یا که یالقاولانوب تیك یاتمقدن صاقلانوب، آز آز اولسه‌ده یایاو اوله‌رق یخشی هوالی اورنلرغه چیقوب یوررگه تیوشلی. حفظ صحت حقنده یازلمش کتابلرنی خصوصا یوکلی خاتونلر و بالا طوغدرمق حقنده یازلمش اثرلرنی اوقوب یا که باشقه‌دن اوقوتوب بولسه‌ده بر قدر آشـنا اولوب طورمقلری لازمدر .

ایشته بالالرنك سلامتلکلرینی صاقلامق حقنده الڭ ایلك اوله‌رق آتا و آنالر اوز وظیفه‌لرینی بیلوب شوڭا رعایت قیلورغه تیوشلیدر .

اشعار

نه‌در ؟

عارفاننك دائمـا بحث ایتدیکلری عرفـان نه‌در ؟
صوفیـاننك غشی اولوب چکدیکلری تسـبیـح نه‌در ؟
قهرمانان جهـاننك کوستردیکی قوت نه‌در ؟
عاشـقاننك، جـان فدا ایتدیکلری وصلت نه‌ در ؟
جام نه‌در ؟ میخانه و سـاغر ، سـاقی نه‌در ؟
شاعراننك طورمیوب وصف ایتدیکلری دلبر نه‌ در ؟
والدینك جد ایله سـودیکلری اولاد نه‌ در ؟
عالمـك ورد زبان ایتـدکلری « ملت » نه‌ در ؟
بیل نه‌در ارض و سـما ، انجم ، آفاق نه‌در ؟
اهل هیئت دائمـا بحث ایـدر افلاك نه‌در ؟
وجه معصومده تجلی ایلیـان صفوت نه‌در ؟
دلبرك وجهنده‌گی اول نقطهٔ سـودا نه‌ در ؟
بونلری صور اهلینه بیلمزم هیـچ برسـی نه‌در
بر غریبم « ناصری » صور بڭا غربت نه‌در ؟ !

قطعه

اینـانمه دیسـه‌لر غربتده واردر ذرچه راحت !
اولیدی بلبل ایتمـازدی قفسـده آه وزاری معتـاد

معلم ضیا ناصری .

سعادت!

قونب ده بر جهانغه
اوچوب کیتدیمی یوقسه
اوزه یوراکنی بو آه!
یانا، ایکری بتون جانلر شونکچون!
عاشقمیدك موکارغه
نیچون کیلدی بتون قل
مونی ئزله‌ب جهانغه
چیکب زحمت توکب یاشلر شونکچون؟!
یازق! یوق ینه مونده
تابالمیدر بتون قل
امید ایتب طاغن آه!
قارا گورگه کره‌مزمی شونکچون؟!....

«روحی»

تقریض

«ناظمة الزهر»

قرآن شریفنك کلمه ولفظارینه، سوره وآیتلرینه عائد اولان بر رساله حقنده تقریض یازمق لازم اولسه آنك امام شاطبی اثری ایدیکنی بیان ایتمك یتسه کرك. امام شاطبی اثری حقنده تقریضلر ومدحلر یازمق کوکده اولان قویاشنك بارلغی ایچون دلیل کتورمك قدر لزومسز بر شیدر.

ایشته بو یرده اسمی یازلمش، امام شاطبی اثری اولان «ناظمة الزهر» یالکز روسیه‌ده دگل بلکه عالم اسلامده برنچی دفعه اوله‌رق فاضل محترم موسی افندی شرحی ایله برابر اورنبورغ شهرنده، «وقت» مطبعه‌سنده باصلوب چیقدی.

امام شاطبینك بو اثرینی دنیادن یوغالمش دیه ظن قیله‌لر ایدی. فاضل موسی افندی طرویسکی شهرینه واردیغنده شیخ زین الله افندی کتبخانه‌سنده ایسکی یازمه بر نسخه‌سینی کوروب کوچروب آلمش وتصحیح ایتدیکی صوڭ قسقه لکن آچیق وینگل روشده شرح یازمشدر.

امام شاطبی بو قصیده‌سنده قرآن شریف آیتلرینك آخر وباشلرینی تعیین ایتدیکندن هر بر علم اهلی ایچون کرکلی وفائده‌لی ایدیکی، قرآن مصححلری هم بوکا مراجعت قیلورغه تیوشلی اولاچغی اوز اوزندن معلومدر.

«ناظمة الزهر» گوزل کاغدده ۱۱۲ بیتده «شرق» کتبخانه‌سی خراجاتی ایله طبع اولنمش، حقی ۶۰ تیندر. هر بر مشهور کتابچیلرده اولسه کرك.

«قیامت»

اجتماعی حاللرمزنی بیلوب یازمق طوغروسنده آیروم بر اقتداری اولان عیاض افندی اسحاقی طرفندن

يازلمش اوشبو اسمده اولان حكايت، قزان شهرنده خاريتونوف مطبعه‌سنك حسين ابو ذره ف خراجاتى ايله باصلوب چيقمشدر.

رساله‌ده قزان شهرى مسلمانلرينك «الك عالى» طبقه‌لرينك حاللرى تصوير ايدلنور.

«تاريخ اسلام»

محمد شاكر سليمانى افندى اثرى اولان بو كتاب اوچ جز اوله‌رق قزانده برادران كريموفلر خراجاتى ايله «مطبعهٔ كريميه»ده باصلوب چيقمشدر. مندرجه سينك نه شيدن عبارت ايديككى اسمندن معلوم، اوزون يازارغه حاجت يوق.

«جواهر الايقان»

اوشبو اسمده «خواقند» علماى كرامندن فضيلتلو عبدالقادر عبدالوارث الكاشغرى الآرتوجى حضرتلرى عربى اوله‌رق نظم ايله عقيده كتابى تأليف ايتمشدر. ۵۲ بيتدن عبارت اولان بو ارجوزه‌ده خالص سلف اعتقادى بيان ايدلديكندن شاگردلرگه درس اوله‌رق اوقوتورغه و حفظ قيلدررغه تيوشلى. كتابلرى تأليف ايدلورگه باشلانمقى عالملرنك تجدد و اصلاح فكرينه توشديكلرينه خيرلى بر علامتدر.

رساله «تاشكند» شهرنك خوش خط ايله «غلاميه» تاش باصمه خانه ده باصلمشدر. هر بر مشهور كتابچيلرده اولنسه كرك. مؤلفينك آدريسى بويله‌در:

г. Кокандъ, Ферганск. обл., А. К. Абдул-Варисову.

منوعه

حفظ صحت حقنده اون نصيحت. فرانسز غزته‌لرندن برى آدم بالاسينك هر جهتندن حفظ صحت قاعده‌لرنى جامع اولمق شرطى ايله اون نصيحت ترتيب ايتمك حقنده مسابقه آچمشدر. بيشيوز آدمدن كلمش جوابلر آراسنده مكافات آلمش كيمسه‌نك نصيحتلرى ايشته بودر:

۱) ايرته يات و ايرته طور!

۲) ايكمك آشاب صاف صو ايچ، ممكن قدر خوش هواده و قوياشده يور!

۳) كوب آشاما!

٤) بدنگنى صاف و پاكيزه يورت!

۵) حاجت قدر يوقلا، لزومندن آرتق اويقو ايله عمر اوزدرما!

٦) كيوملرك صالقونلقدن، قزولقدن صاقلار درجه‌ده‌گنه اولوب، قان يورمكنى منع قيلور درجه‌ده قسان اولماسون!

۷) اونك هواسى ياقتى، ياخشى و پاكيزه اولسون!

۸) سفاهتدن احتياط ايت!

۹) ممكن قدر قايغودن، حسرتدن احتراز ايله!

۱۰) بتون اعضاكنى خدمت ايتدر، هيچ برى بوش طورماسون!

نكاح ايچون تعيين ايدلگان ياشلر. آوروپا دولتلرى نكاح ايچون يكيتلر و قزلر ايچون اوشبو ياشلرنى تعيين ايتمشلردر:

مملكت	يكيت ايچون	قز ايچون
فرانسه‌ده	۱۸ تمام اولورغه	۱۵ تمام اولورغه.
گيرمانياده	۲۰ «	۱٦ «
انگلتره‌ده	۱٤ «	۱۲ - «
آوستريا‌ده	۱٤ «	۱٤ «
ۋينگريه‌ده	۱۸ «	۱٦ «
دانيه‌ده	۲۰ «	۲۰ «
نوروچ ده	۱۵ «	۱۵ «
پرتوغاليه‌ده	۱۵ «	۱۲ «
روسيه‌ده	۱۸ «	۱٦ «
اسوچ ده	۲۱ «	۱۷ «
اسويچره‌ده	۱۸ «	۱٦ «

ياش كوگللى قارت. «سفيانى» ديه مشهور اولان ابو العميطر على بن عبدالله خلافت دعواسى قيلوب عباسيلردن الامين‌گه قارشو چيقديغى وقت

باشی طوقسانده ایدی.

اسلامده اولگی وقف. اسلامده اولان الك اولگی وقف رسول اکرم طرفندن اولوب بوده مدینه ده بنا ایتلەچك مسجد اورنیدر. اصل وقف ایسکیدن وار ایدیکی «تورات» سفر اللاویین دن آڭلاشلور. آیت ٢٧ – ٢٨.

حکمتلی سوزلر. اوشبو حکمتلی سوزلرنی بالالرغه حفظ قیلدررغه تیوشلی، لکن بوندن بیوکلرده مستغنی توگللردر:

١) بعض وقت کچوك آدملردن بیوك سوزلر صادر اولور. سویلاوچینڭ کچوکلگینه قاراب فکرنده اولان طوغریلقغه اعتبار ایتمازسزلك درست توگلدر. عادی آدملر چیقاردیغی سببلی اینجولرنڭ قیمتلری کیموماز.

٢) دشمندن اوچ آلمق مرادنده اولان ذات، اوز نفسینڭ مزیتنی آرتدرسون، دشمن ایچون بوندن آرتق قایغو اولماز.

٣) الله تعالی بر بندەسینی گوزل یوله کوندرر اولسه، آڭا حسن خلق احسان ایلار.

٤) سوز دوا کبیدر. حاجت قدری یارار اما آرتقی ضرر ویرر یاکه هلاك قیلور.

٥) اوچ کیمسەنی شلته قیلمق یارامار. خسته، روزه اولمش کیمسه و مسافر.

٦) حقیقی انسان خلق حضورنده اویالناچق بر اشنی آولاقده ده قیلماز.

٧) اولومنی کوره طوروب دنیاغه آلدانمق نادانلق، ثوابنڭ نه ایدیکنی بیله طوروب ایزگولکده قصور ایتمك عجزلك، تجربه ایتمکسزین برینه امنیت ایلمك احمقلقدر.

٨) عالملرنڭ ایزگوسی تورەلرگه رغبت ایتماز، تورەلرنڭ خیرلوسی عالملرگه رغبت قیلور.

٩) آرسلان یرتقچلیغی ایله انسان ده عقل و حکمتی ایله عمر سورر.

١٠) هیچ کیمسەنڭ حسدینی جالب ایتمیەچك نعمت تواضعلق و قزغانورغه لایق اولمغان بلاده تکبرلك و غرورلقدر.

١١) هر شی کوبایدیکچه قیمتی آزالور، بو حکمدن ادب ایله عقل مستثنادر.

١٢) طمع منگولك اسیرلکدر.

١٣) نفس آرزوسی غالب اولسه عقل و تدبیر باطل اولور.

١٤) انسانلرنڭ الك ضعیفلری سرلرینی صاقلامقدن عاجز قالانلر و الك کوچلیلری ده آچولرینه غالب اولانلر، الك صبرلیلری ضرورتلرینی گزلیانلر و الك بایلری ده بارینه قناعت ایدنلردر.

١٥) بیوکلکنڭ بر چیگی واردرکه آنڭ طشروسینه چیقوچی یا کولکوگه قالور و یاکه منفور اولور.

١٦) شادلقنڭ افراطی طاتلی بر حسرت طوغدرر، حسرتلرنڭ آچیلرندن آچی بر شادلق طوغار.

١٧) الك زیاده، دوستلرڭدن کلەچك ضررلردن قورق! چونکه آنلر سنڭ ضعیف نقطەلرڭنی بیلورلر.

«لوندن» شهرنده مسلمانلر. «لوندن» شهرنڭ کوبراك اعضاسی هندستاندن کلوب اوقوب طوروچی اسلام شاگردلرندن عبارت «مسلمان جمعیتی» اسمنده بر جمعیت واردر. اوشبو جمعیت بوندن ٢٣ ییل مقدم ١٨٨٦نچی تاریخ میلادیده تأسیس ایدلوب بر وقتلر خیلی نفوذ کسب ایتمش حتیکه ترکیا دولتنی آوروپا سیاسیلری حضورنده مدافعه ایلامك کبی الوغ خدمتلرده اولنمشیدی. هندستان حکومتی آدملرندن اولوب ده ایکی سنەدن بیرو هندستان نظارتی مجلسنده اعضالق خدمتی ایدن فضلای کرامدن حسین بلگرامی اوشبو جمعیت ریاستینی اداره ایدوب طوردی. فقط یاشی الوغ اولوب «لوندن» قشلرینڭ صوقلغنی تحمل ایده آلمادیغندن شمدی اصل وطننه قایتوب کتدی. اوشبو مسلمان جمعیتی ایلك وقتلرده دین اسلامه قارشو یازوچیلرغه مدافعه ایلامك خدمتلرنده اولدی و بو طوغروده گوزل خدمتلر کوستردی. بو صوڭ وقتلرده «اسلامنڭ ظهوری و ترقیسی ایله حیات محمد» اسمنده اولان بیوك بر اثرنی باصدرمق حقنده قرار ویرمشدر. مذکور کتاب، بوندن ایکیوز

ایللی ییل ایلك و آوروپا خلقی اسلام و مسلمانلر حقنده سوٴ ظنده اولدقلری بر وقتنك ایچنده یازلدیغندن شایان دقتدر. مؤلفی ۱۶۳۲ — ۱۶۷۶ تاریخنده یاشامش، طبابت و ادبیات عالملرندن شهرت صاحبی اولان دوقتور هانری استابس اسملی ذاتدر. بوکیمسه کلیسه دن اعتزال ایتدیکی سببلی اثرینی غایت بی طرف اوله‌رق ترتیب ایتمش ایسه‌ده نشرینه موفق اولمامشدر. شمدی بو دفعه‌ده قلم یازمه‌سندن الك ایلك مرتبه اوله‌رق میدانه چیقاچقدر.

«صباح».

سویس قنالی. سویس قنالینی قازوب آق دکز ایله شاب دکزینی قوشمق فکری فرعونلرده، اسلام خلیفه‌لرنده آنلردن صوڭ مصرنی فتح ایتمش ناپالیون‌ده پك کوچلی اولوب بونڭ حقنده کوب اجتهادلر قیلدیلر. فقط هر برسینه برر مانع ظهور ایدوب بو اشنی میدانغه چیقاررغه موفق اولمادیلر. آخرنده ۱۸۵۴ نچی ییل سعید پاشا مصرغه والی اولدیغی صوڭ فردیناند ده‌لسبس اسمنده بر فرانسز موفق اولدی. قانالنی ۹۹ ییل فائده‌لنمك شرطی ایله بر شرکت قازیتدی و بو کونده ده شول شرکت تصرفنده طورر. وعده‌سی ۱۹۶۸ نچی ییلده تمام اولوب بوندن صوڭ مصر حکومتنه قالاچقدر. ۱۸۵۹ نچی ییل ۹ نچی مارتده اش باشلانوب ۱۸۶۹ نچی ییل نویابرنده رسما آچلدی. بو وقت اسماعیل پاشا آوروپا پادشاهلرینی دعوت ایتدی. بعضیلر اوزلری و بعضیلرینڭ خاتونلری یاکه وکیللری حاضر اولوب طنطنه ایله قنال آچلدی. شمدی بو کونلرده شرکت ایسکی وعده‌نی قرق ییل دخی ده آرتدررغه صوریدر. بونڭ مقابلنه مصر حکومتنه دورت میلیون آلتون ویرمکچی اوله‌در. بونڭ اوستنه اولگی وعده‌نڭ آخرغی قرق ییلی ایچنده صاف ربحدن یوزده اوتوز و صوڭ وعده ایله آرتدرلمش قرق ییل ایچنده یوزده ایللی الوش فائده ویرمکنی التزام قیله‌در. ۱۹۰۸ نچی ییلده شرکتنڭ قنالدن آلمش فائده‌سی ۷۰ میلیون فرانق اولمشدر. مصرده چیقمقده اولان عرب جریده‌لرینڭ دورت آیدن بیرو سویس قنالی حقنده ایتمش بحث و نزاعلری ایشته بو اولوب بعضیلری شرکتنڭ تکلیفنی قبول ایتو و بعضیلرده رد قیلو طرفنده‌لردر.

«المقتطف»

لطائف

۷۵

یخشی آت اوستنده واروچی بر میرزا، اوز خدمتینه ایشاك بنوب واروچی بر قارتغه اوچرادیغنده‌سوز قوشمق نیتی ایله: «بابای! ایشاك نیچوك یوریدر؟» دیمش. بابای هیچ فکرله‌ب طورمای «آت اوستنده!» دیه جواب ویرمشدر.

۷۶

باصلمش ترکی اثرلرنی اوقورلق درجه‌ده علمی اولان، بر ملا: «رحمت الهیه مسئله‌سی ایله تماما آشنا اوله‌ق هوسنده اولانلر صدیق حضرت یازمش رساله‌نی گنه اوقوسونلر؛ بو مسئله‌نی تمام آکلایه‌چقلرینه اوزم کفیل اوله‌م» دیدیکینده مجلسده اولان بر شاگرد: «افندم بو مسئله‌نی اوزکزنڭ آکلاوکزغه کیملر کفیل اوله‌چق؟» دیه صورمش.

۷۷

دوستلرینڭ برینڭ اوینه وارمش بر آدم دوستنی اویینده تابمامش، یاز وبوامه‌سینه کرمشده بتون اوستال اوستی توزان اولدیغندن قزق ایتوب «دوکغز» دیه یازوب صوگره‌دن چیقوب کتمش. ایرته ایله دوستنی کوردیکنده: «کیچه سیکا وارغان ایدم لکن اوده اوچراته آلمادیغمدن مایوس اولوب قایتدم» دیدیکنده بو آدم: «واردیغکزی بیلدم، سز اوستال اوستینه اسمکزی یازوب کتمشسز» دیمشدر.

اجمال سیاسی

صوڭ کونلرده احوال سیاسیه‌نڭ اڭ مهم قسمینی بر طاقم زیارتلر و ملاقاتلر تشکیل ایتدی. بالقانده بلغاریا ایله ترکیه آره‌سی خیلی صووقلانوب طورغان بر زمانده، بلغار چاری‌نڭ پتربورغه کیلووی، آنڭ آرتندن صربیه قارولی‌نڭ پادشاهمزنی زیارتی بالقان مسئله‌سینڭ دخیده اوتکونله‌شه‌چگینه، اولگی وقتلرده‌ی شیکللی اسلاو عالمی‌نڭ یکیدن بر حرکتگه باشلایه‌چغنه علامت صانالوب طورسه‌ده، نتیجه‌لر کوتولگانچه چقمادی.

پتربورغدن قایتو برلن ترکیه‌گه صوغش اعلان ایتووی ظن ایتلگان بلغار چاری‌نڭ، دخیده آنڭ آرتندانوق صربیه قارولی‌نڭ استانبولغه باروب سلطاننی زیارت ایتولری و ترکلر طرفندن فوق‌العاده خوش قبول ایتلولری بالقانده صلح ومسالمت‌نڭ بوزیلو خوفنی بایتاق کیچکنردی و روسیه‌نڭ بالقان سیاستی‌ده صلح ومسالمتنی صاقلاودن عبارت ایکانلگن کورساتب افکار عمومیه‌نی خیلی طنچلندردی.

بالقان اشلری حقنده روسیه ایله آوستریا آره‌سنداغی مخابره و مذاکره‌لرنڭ اعلان ایتلووی، گرچه یکی و مثبت بر نرسه بیرماسه‌ده بو ایکی حکومت بیننده‌گی سیاسی مناسبت‌نڭ خیلی توزه‌لوون کورسه‌تدی.

ایراننڭ داخلی اشلری بر ترتیبگه صالنوب بته آلماسه‌ده، اولگی کبی طنچسزلقلر یوقدر، ایران حکومتی‌نڭ حاضرنده اڭ زور اجتهادی بورچقه آقچه طابو و ایران طوفراغندن روس عسکرن چغارو خصوصنده‌در. اسکی عهد نامه‌لر و بر طاقم اقتصادی و سیاسی حاللر بوینچه ایران‌نڭ اولدن آیاغی قولی به‌یله‌نب قالغانلقدن، آنڭ اوستینه خلق نادان واش که یارارلق کشیلرده بیك آز بولغانلقدن بو حکومت غایت مشکلات اچنده بولونمقده‌در.

داخلی اشلرمزده، غوسودارستوننی دوما رئیسی خومه‌کوف چغوب آنڭ اورنینه اوکتابریستلر باشلغی غوچکوف‌نڭ رئیس بولووی، فینلاندیا حقنده یکی فرمانلر چغووی، روسلرنڭ اوکراق فکرلیلری طرفندن اینارودیس مسئله‌سینه کوبره‌ك اهمیت بیریله باشلاوی شایان دقت اشلردندر. با خصوص فینلاندیا حقنده چغارلغان یکی فرمانلرغه بناء، مملکت‌نڭ بو قسمنده خیلی اهمیتلی واقعه‌لر چغو احتمالی یوق توگلدر.

اوزمزنڭ مسلمان اشلرینه کیلگانده: هیچ حرکتسز، تمام اولگیچه طورودن باشقه بر نرسه‌ده کورلمی. هر نه قدر روسلرنڭ معلوم بر قسمی، محض اوز مقصدلرن ترویج ایچون، مسلمانلرده بر طاقم یکی حرکتلر، اتحادلر، بیلمم نه‌لر کوروب قورقمقده وباشقه‌لرنی قورقتورغه طرشمقده ایسه‌لرده بونلرنڭ هیچ اصلی یوقلغنی سویله‌ب طوررغه‌ده لزوم یوقدر.

گرچه. غ. دوماده اینارودیس مکتبلری وتل مسئله‌سی حقنده‌غی کیکاشلر، دوخاونی صابرانیه‌ده پریغوارسز امتحان بتریلولر، معلملردن شهادتنامه صورالولر، شهادتنامه آلورغه، معلم ومعلمه یتشدررگه اورن بولماولر استقبال ایچون توشنوچیلرنی قایغورتسه‌ده، خلقمزنڭ قسم اعظمی هنوز عمومی مسئله‌لر و ملی اشلر حقنده توشنورگه آلشمامش اولدیغندن اوز آره طارتشو، اوزلری ایشتمگان بر سوزنی سویله‌گان کشیگه به‌یله‌نوب بیهوده اشلر ایله عمر اوتکارودن بوشی آلمیلر. بویل مسلمان فراقسیه‌سی یاننده بر «بیورو» طوتیلوب آلماو، خلقمزنڭ فراقسیه ایله مناسبتنی آرتدره آلماوی کوتولگان بر نرسه‌لر توگل ایسه‌ده، شایان تأسف اشلر اولدیغنی اقرار ایتمی بولمی؛ فقط مسلمان دیپوتاتلردن صدری افندی مقصودی‌نڭ دوماده وقت وقت سویله‌گان یخشوق مهم نطقلری، روسیه‌ده

مسلمانلرنڭ ودوماده مسلمان دیپوتاتلرینڭ بار ــ لقلرن ایسکه توشوروب بر آز روح وامید بیروب قویادر.

چن بخت

VI

محرری یارالله مرادی.

«بر چیرك ساعت قدر وقت اوتکان صوڭ ادهم، باغچه‌نڭ صو بیتندن باباغی کورگان قزی ایله دخیده بر اوزونچه‌راق بویلی ایکی قزنڭ کیلمکده اولدیغن کوردی. کیله کیله بو قزلر ادهمنڭ یانینه ده یاقینلاشدیلر. ادهم، هیچ اوزینڭ نی حالده ایکانون بلمه‌ینچه بو کیلمش قوناق قزلرنڭ یوزینه کمال وقار بل‌ه‌نگنه باقمقده ایدی.

منیره، تیرله‌ب قزاروبقنه هیچ بر سوز ئه‌یتمه‌ینچه ادهمنڭ یانینه کیلوب طوردی. ادهم، یوره‌کاری قاغوب، صاو سلامت کیلدوڭزمی خانم افندی؟ دیبکنه سوز باشلادی.

منیره ــ الحمدلله، اوزکز سلامتمی، عیب ایتمه‌گز ادهم آبی، بیك زور ادبسزلك ایتوب سزنی برچوب کیلدم شاید عفو ایتورسز...

ادهم ــ هیچ برچلغان نرسه‌مز یوق! سزنڭ بولای تشریف بیوروڭزغه ممنون بولامز. بو اوز فکرلرگزنی سویلرگه جرأت ایتووکز ایله تبریك ایته‌مز.

منیره ــ یاخشی سوزکزگه بیك کوب رحمت. وقت آز، اویده‌گیلر ئلی طورغانلری یوق، سزنڭده انکای و انکاکز شاید طورمغانلردر، دیب اویلاب باغچه‌ده یالکز یوروگزنگنه کورگاچ اوشبو خدمتچی قزمزنی یبارمش ایدوم.

منیره بو سوزلرنی سویله‌گانده یانده‌غی آصراو قزغه کوزی ایله اشارت ایتدی. قز تیز برولوب باغچه‌نڭ ایکنچی طرفنه کیتدی. صکره منیره، دخی ادهمگه قاراب:

ــ ادهم جانم، سیکا ئه‌یته‌چك سوزلرم بار ایدی، دیب ادهمنڭ قولندن طوتوب چیرگه اوطورتدی و سوزینه دوام ایتوب:

ــ اویل‌ه‌نمه‌گان یگتلر قز صایلاوده، کیاوگه کیتمه‌گان قزلر یگتلر قاراوده عیبلی بولماسه‌لر کیره‌ك. مین سزنی نیچه مرتبه‌لر کوردم. هر کورنشکزده بیك محبتلی بولوب کورنه‌سز. ادهم آبی! سین بیك بختلی بر یگت بیت. آتا وآناڭزده بیك یاخشی کشیلر، سینی یاخشی تربیه ایتکانلر واوقوتقانلر. های بزنڭ ئه‌تی ئه‌نیلر! قایده اول آلای بولو! علم و تربیه دیگان نرسه‌لردن بزنی بتونل‌ه‌ی محروم ایتوب اوسدر‌دیلر. اگر نادانلقدن زارلانوب اوقو بلو حقنده بر ایکی سوزگنه ئه‌یته باشلاسه‌ق، اول جن، په‌ری، شیطان، دوڭغز دیگان سوزلرنڭ برنده قالدرمینچه اوستمزگه حاضر قیامت قوبارالر. مین عمرلك که ئه‌تیلر یورطنده قالاچق کشی بولماغانغه، باراچق کیاومنڭ علم و تربیه‌لی، ادبلی هم توفیقلی بر کشی بولوون هر وقت الله‌دن یالواروب صورامقده‌من. ادهم جانم، منه مین بو مقصودمه ایرشو ایچون هیچ سزدن موافق کشی تابمیم. علم وتوفیقکزگه عاشقمن. البته ایندی سز اوز اقلامی اویله‌نه طورغانسزدر. اگر باشقه بر کشیلرده کوکلکز بولسه، هیچ ئه‌یته‌چك سوزم یوق.

ادهم، منیره‌نڭ گوزل چهره‌سینه، ماتور تاوشلرینه واثرلی سوزلرینه تمام حیران بولوب منیره‌گه قارشی شول سوزلرنی گنه سویلی آلدی:

ــ منیره جانم، بزنی التفاتکزغه آلوگزغه ممنون بولام. ...ن ئلی هیچ بر کشی‌نی آلام دیب خاصلاب قویمادم. سنڭ شکلی ماتور و عقللی توتاشلر ایله عمرلك یولداش بولا آلسه‌م، هیچ دنیاده اوزمدن بختلی کشیلر بار دیب بلمه‌س ایدم. لکن بزنڭ بولای بر برمزنگنه سوز قویشومز بل‌ه‌ن البته اش

بتمی. سینکده آتا آنالرڭ مینم‌ده آتا آنام بار. آلارنکده رضالقلری بله‌ن بولورغه کیره‌ك. اوزگه‌ده معلوم بو اویله‌نو خصوصنده‌غی مسئله‌لرده یگت بله‌ن قزغه یاخشی اختیار بیرمیلر. درست، یگت بر قزنی آلیم دیب بیك قاطی قارشی طورسه، کوچلاب مونینه تاغا آلمیلر. اما قزلر بیك قزغانچ، مسکین‌نی هیچ بر سویمه‌گان و کوره‌سیده کیلما گان بر کشیگه یغلاتا یغلاتا بیروب یباره‌لر بیت! منه شونڭ شکاللی مین سینی اوزمه رفیقه‌لك‌که دیب ئه‌تی ئه‌نیلرگدن صوراسه‌مده، آلار بیرمه‌سه‌لر، میگاده قیین بولاچق هم سینڭ اوزگه‌ده یاخشی بولماس بیت. . . .

منیره — ادهم آبی، سینڭ بو سوزلرڭ، «مین سینی یاراتمیم، بیکه‌ر یورمه یوقغه امیدله‌نوب»، دیگان سوزلرنی‌گنه آڭلاتا دیب دخیده قاطیراق تاوشن چغاروب یغلارغه باشلادی.

ادهم، قزنڭ اوزینه تمام بر محبت اوطورتقانون آڭلاغاچ باشنه یاخشی فکر جیناب دخی بویله‌چه سوزگه کرشدی:

— منیره جانم، جلامه! اوزگنی آلای برچومه! صبر ایت، انشأ الله مرادگه ایرشرسڭ. بو کونگه قدر کوزبه‌کوز اوزگنی کورمه‌سه‌مده، صوراشوب و بلشوب سزنڭ نیندی خلق و قیافتده بولغانگزنی آڭلاب اوز فکریمه موافق بر کشی دیب تابمش ایدم. درست، سزنڭ علوم و معارفدن یاخشی خبرگز یوقدر. بزنڭ ملت آراسنده کامل تربیه‌لی، علم و معرفتدن گوزل خبردار توتاشلرنی تابووی بیك مشکلدر. آنڭ ایچون سزلر معیوب اولمیوب، عموماً تاتار ملتینڭ صاف اسلامیت و انسانیتدن خبرسز اولوب، ایسکی مجوسیلك عادتلرندن هکذا اوزلرینی خلاص ایته آلمادقلری، تعصب و جهالت بلالرندن همان قتولا آلمادقلری سببندندر. منیره جانم، مین سیندن آرتق کشی‌نی حاضرگی زمانده تابا آلاچق توگلمن. نصیب بولسه، اوزیمه رفیقه‌لك‌که ده صورارمن. لکن ئه‌تی ئه‌نی‌لرگز بیررلرمی؟ مین شول طوغروده زور خوف ایته‌م.

منیره — جانم، مینی آیا بر آز شفقت ایت، انشأ الله باشقه‌سون اوزم بولدرام. اگر سز صورابده بیرمه‌سکه اویلاسه‌لر، ئه‌نیگه حالمنی آڭلاتورمن. اگر آلایده بولماسه، مین سینی تاشلاب باشقه‌لرغه کیته‌چك کشی توگل جانم.

ادهم، منیره‌نڭ یاشلی کوزلری ایله بیتنه قاراب:

— منیره جانم، مین سینی اوزیمه رفیقه‌لك‌که آلاسم کیله. بو حالمنی ئه‌تی و ئه‌نیلرگه‌ده سیزدروب قاریم، نصیب بولسه برسی کون کیچکه دخیده بر کورشربز، شونده یاخشیلاب حالمز آڭلاشیلور، لکن جانم سزنڭ ئه‌تیگز بیك متعصب بر کشیدر. اما بزنکیلر بتونله‌ی یاڭی فکرلیلر. شول سببدن امیدلرمز بوشغه چغوب آخری بر حسرتکنه بولماسه یارار ایدی دیب خوف ایته‌م.

منیره — های شول . . . . . نی! شولارغنه شول بزنڭ ئه‌تی شکاللی نادانلرنی ئلله نیشله‌توب بتره‌لر. بزنڭ ئه‌تی بیچاره بیك نادان کشی . . . . . . بولغان کشی‌نی کوکدن توشکان بر فرشته‌دی کوره، آنڭ نی سویله‌گانون بارن کرامت دیب بله. اوزلری صوفی بولالر، دنیا چرك دیب وعظ سویلیلر، اما مال وآقچه ایچون بزنڭ ئه‌تیلردن بیته‌ر جان آتوب طورالر. اوّلگی وقتده‌غی . . . . طاو تیشکلرنده یاتوب عبادت قیلا طورغان بولغانلر، اما حاضرگیلرگه بره‌ر قاباتلی اویده یارامی! ایکیشه‌ر واوچه‌ر قاباتلیسی کیرك! اول بزنڭ ئه‌تیلرگه بالالرگنی اوقوت، نادان قالدرما، یاخشی تربیه و هنرگه اویره‌ت، دیب وعظ ئه‌یتورگه کیره‌ك ایدی. اما قایده اول! اوقوغان کشی‌نڭ بارن کافر یاصاب بتره‌لر.

ادهم — منیره جانم، سوزلرڭ بیك درست، آلار دین وملتدن بیگره‌ك قورصاقنی‌غنه قایغورتالر شول.

منیره — ادهم جانم، ایندی میگا قایتورغه وقت جیتدی. یاخشیلاب سویله‌شوب، اویلاشوب قاراڭز، اگر سین جانم ایله ترکلك ایده‌شی بولا آلسه‌م، دنیاده اوزمنی ایڭ بختلی کشی دیب بلور ایدم.

ادهم — حاضر خوش ایندی جانم خوش.

کیلگان یوللری ایله منیره‌لر کیته‌لر. بو گوزل توتاشلر کیتکاچ، ادهم دخی شول اورننده اوطوروب بر ساعت قدر منیره حقنده تیره‌ن فکرلرگه توشه‌ باشلادی. بوی واعضالرن، کوز وقاشلرن، ملایملی قاراولرن بر بر نظر مداکمه‌دن کیچره باشلادی.

بیچاره منیره، یاخشی اوقوغان بولسه، تعلیم وتربیه بابلرندنده گوزل خبرلر آلسه ایدی، نی یاخشی بر ملت خانمی بولور ایدی. لکن نی چاره‌که شول گوزللك ولطافتنه قارشی، جهالت وتعصب قارانغولقلرنك اسیره بولوب قالمش بر مظلومه بیچاره‌ایدی.

منیره‌نك باشقه حرکتلرن ادهم تمام یاراتوب اوزینه رفیقه بولورغه موافق کورسه‌ده، بیچاره‌نك نادانلغی علم ومعرفتدن کامل خبرسزلگی، ادهمگه بیك آغر روشده تأثیر ایتوب دخیده تیره‌ن ونچکه فکرلرگه توشووینه مجبور ایتمش ایدی. کینه‌تدن خدمتچی مالایلرینك چای ایچه‌رگه دیب چاقرغان سوزلری قولاغینه کرگاچ، باغچه‌دن چغوب انکا وانکاسینك یانینه کتمش ایدی. اوغللری ادهمنك بیك فکرلی و تمام باشقه بر روشده ایدیکنی حلیم افندی ایله فاطمه خانم بیك تیز سیزمشلر ایدی. شول سببله فاطمه خانم، شول کوننی وقت قاچرمایچه ادهمدن حالنی صوراشه باشلادی. ادهمده، نیچك ایتوب آکلاتورغه بر یول ومناسب وقت تابا آلمی طورغان کشی، انکاسی فاطمه خانمنك اوزی سوز باشلاب صوراشووینه کوکللی، غایت آچلوب منیره ایله بولغان واقعه‌سنی تمام فاطمه خانمغه سویله‌ب بیردی.

حالنی تمام آکلاغاچ فاطمه خانم اوغلنه بویله‌چه سوزلر سویلرگه کرشدی:

— جانم، ابکی کوزم بزم دنیالقده بار تلاگمز سین سك، سیکا الله تعالی بخت و راحت نصیب ومیسر ایتسون. بزگه سینك حسرتکنی کورسه‌تمه‌سون. بزنك بار تلاگمزده سینی قواندرمق، راحت وسعادتکه ایرشدرمکدر. بو سنه نصیب بولسه، سینی اویله‌ندروب قوانچکنی کورمك نیتمز زوردر. سیکا آلاچق قزمز سینك عمرلك ایبده‌شك اولاچقندن ایك اول سینك بر فکرکنی بلمك مقصدمز ایدی. یاخشی، ایندی مسئله بلندی، منیره اول گوزل بر قزدر، بیچاره‌نك نادانلقدن باشقه عیبی یوق. اگر اوزکه موافق کورنسه، انکاك ایله ایکیمزده رضا اولوب سینی جفتله‌ندررگه حاضرمز. لکن اوغلوم، بو اویله‌نو خصوصنده ایك کیره‌ك نرسه چن محبت و الفت دیگان نرسه‌لردر ایر ایله خاتون آراسنده محبتنك کیمووینه وعائله‌نك بزولووینه دخی اخلاقسزلقده زور سبب بولادر. دنیاطورمشی ایچون اخلاق ایك کیره‌کلی بر قورالدر. اگر بره‌وده اخلاق بولماسه، نی قدر ماتور وگوزل بولسون، بتون کشی‌نی اوزندن بیزدروب عاقبت بر بدبختلك وهلاکتکه اوچراپاچقنده هیچ شبهه یوق!...

بز انکالری فایتقاچ منیره‌نی صوراب قارارمز. سیکا ایك مصلحت ایتوب ئه‌یته‌چك سوزم: اوزکگه عمرلك که بولاچق ایبده‌شکنك حسن اخلاقنه دقت ایتمك اولسون اوغلوم! فکرك آچیق، عقلك صاف، بو قدرلرنی اوزکده آکلارسك.»

ادهم، انکاسینك سویله‌گان سوزلرندن ممنون بولدی. اگر منیره‌نی آتا آنالری بیرسه‌لر، حلیم افندی ایله فاطمه خانم هیچ قارشی طوراچق توگللر ایدی. ادهم اوزی یاراتسه، آنلرده رضابولاچق ایدیلر. فاطمه خانم، احوالنی حلیم افندیه آکلاتوب حلیم، فاطمه وادهم ایله اوچوسینك آراسنده زور مشاوره‌لر ایدلمگه باشلاندی. نتیجه ایسه - منیره‌نی آلورغه قرار بیرلدی. ادهم افندی، بیك عقلی و ناموسلی بر یگت اولدیغندن، منیره‌نی کورگانچیگه قدر هیچ بر قز ایله قارا قارشی‌غنه سویله‌شوب کورگانی یوق ایدی.

بزنك ملتمز آراسنده شویله بر یگتلر بارکه خاتون قز آراسنده تمام چووالوب، آلار بله‌ن اوطورشو و سویله‌شوده صوده یوزگان بالق شکللی اوستاروب، تورلی حیله ودسیسه‌لر ایله ملتنك نی قدر یاش و نازك الوجود بنده‌لرینی تمام اوز توزاقلرینه توشروب عاقبت بیوك بر سفالت و هلاکت دریاسینه دوچار ایتوب تاشلیلر. الله جزاسینی بیر-

سون، بویله اسلامیت نڭ یوزینه قارا یاققوچی کمسنه‌لرگه!...

عشق و محبت عالمی باشقه بر عالم اولوب فحش وسفاهتکه بتون بتون مغایردر.

ادهم، منیره‌نی بوندن صوڭ کورگانده ئلله نیندی ماتور ماتور سوزلر سویله‌یه‌چك بولوب قویدی. منیره ادهم‌نڭ تمام محبتن جلب ایتکان ایدی. منیره‌نکده اظهار محبت ایتولری، ادهمنی غایتله سیوندروب بو ایکی یاش کوڭلنڭ کیله‌چکده نی روشده مسعودانه یاشایه‌چکلری آیروم آچیق آڭلاشلوب طورمقله ایدی.

منیره‌گه ادهمنڭ وعده بیرگان وقتی یتدیکندن اوزینڭ خدمتچی ایبده‌ش قزی ایله کیچ باغچه ایچنه اوطوروب ادهم افندینڭ کیلمه‌کون کوتمکده ایدی. بو وقتلر ایبول آخرلری و آینکده ۱۴ و ۱۵ نچی کیچه لری اولوب آی کوك یوزنده تمام یالتراب طورمقده ایدی. ادهم اوزلرینڭ باغچه‌سندن چغوب صو بویلاب منیره‌لر اوطورغان باغچه طرفنه کیتدی. بو ایکی یاش قلب کمال محبت و حضور ایله کورشدیلر وباغچه‌نڭ ایچکی طرفنه کروب بر اوطورغچقه کیلوب اوطوردیلر. یومشاق ایسکان جیل ایله کیچکی اوله‌ن وچه‌چه‌کلرنڭ خوش ایسلری، آینڭ نوری و آغاچ یافراقلرینڭ موکایشوب طاتلی بر سکونت ایچنده بولووی، قوش وقورتلرنڭ تورلی تاوشلر چغاروب اثرلی گنه صایراب قویولری، جمله‌سی ادهم ایله منیره‌نڭ محبتلی قاراشولرینه و معصومانه قاوشولرینه یاردم ایدشوب «برله‌شکز، یاشاگز، خدا مقصودلرگزنی بیرسون، دنیا سزنڭ ایچوندر» دیگان سوزلرنی آڭلاتوب طورمقده ایدی.

منیره ایله ادهم شول اورنلرنده بره‌ر ساعت قدر اوطوروب طاتلی صحبتلر ایدشدیلر. ادهمنڭ آتا وآناسی‌نڭ ازدواج خصوصنده ادهم سوزندن هیچ چقمایوب کامل رضالقلری ایله یاقین آراده اوزن ادهم افندیگه رفیقه‌لك که صورایاچقلرن آڭلاغاچ، منیره شول قدر سیوندیکه هیچ تعریف ممکن توگل ایدی.

بو کورشولرنده ادهم ایله منیره برده تارتلمایچه بر برسینه چن محبتلرن آڭلاتشوب، غایت معنالی سوزلر، ایله تمام رفیق الحیات اولورغه وعده‌لر قویوشوب محبتلرن آرتدرمقده‌لر ایدی. بیك عفیفانه وادبلی طرزده اولوب هیچ ناموس وانسانیتکه طوقنورلق روشلرده توگل ایدی. تیك کوره‌سیلری گنه کیلوب طورادر ایدی. اوزاق کونلرده اوتمه‌دی، عبدالله آبزیلرده مکارجه‌دن قایتمش اولوب، حلیم افندی منیره‌نی اوغلی ادهمگه صوراب یاوچین یبارمش ایدی. عبدالله آبزیده بیك معقول کوروب تیزوقتنڭ ایچنده قداده بولشدیلر. یاخشی طوی مجلسلری یاصاب حلیم افندی ایله فاطمه خانم، اوغللری ادهمنی منیره‌گه عمرلك یولداش ایتوب قاوشدردیلر.

«آخری وار»

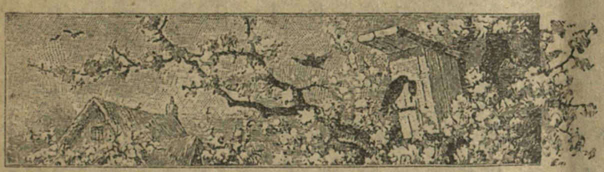

معلملر ژورنالی

بو کونلرده بعض غزته‌لرمز معلملر طرفندن بر ژورنال چیقارلمق لازم ایدیکندن بحث ایتدیلر و بعض بر آدملر بونڭ ایچون محررلرینی ده کوستردیلر.

اوشبو مناسبت ایله «ع - جان» امضاسی ایله بر ذات، «یولدز» غزته‌سنده مقاله یازوب سوز آراسنده تقریبا دیه‌در: «ادبیات و تربیه‌گه عائد غزته و ژورناللر آراسنده «الاصلاح» ادبیات، تعلیم وصنعت نفیسه‌گه اهمیت ویرمش ایدی، لکن بونی خلقمز کوتاره آلدیمی؟ مسقواده چیقمقده اولان «تربیة اطفال» دوام ایتدیمی؟ قزان‌شهرنده محض تربیه وتعلیمگه عائد چیقمقده اولان «تربیه» ژورنالی پك آز عدد گنه چیقوب توقتالدی. فن و پیداغوغیاگه خدمت ایتمك طوغروسینه اهمیت ویرمش «یولدز» غزته‌سی اوزینڭ حیاتنی تأمین ایچون شول یولنی قویوب خلق غزته‌سی (عمومی غزته) روشنه کررگه مجبور

اولدی. اوشبونی کوره طوروب، دخی‌ده طوغمازلرندن مقدم وفات ایده‌چك ژورناللرغه قول صوزمق مناسب اولورمی؟ «شورا» ده پیداغوغیاگه مخصوص بر باب بار. اگرده معلملر اوز اشلرنده جدیت کوستره آلسه‌لر ایشته شول بابنی کیڭایتورگه وترقی ایتدررگه ممکن. «یولدز» ده معلملرگه یاقین بر غزته‌در. اول هم پیداغوغیا حقنده کوبراك اورن بیرر، یونلر دن باشقه‌لرده بو طوغروده کیرو طورمازلر. بزنڭ ایچون «شورا» نڭ تعلیم و تربیه بابنی پیداغوغیا فنینڭ صوڭغی تحقیقات وکشفیاتی ایله طوترغه وشول بابنی زورایتورغه کرك».

ع. جان أفندی مقاله‌سندن انتخاب ایتدیکمز جمله‌لر اوشبودر.

معلملر ایچون صرف تربیه وپیداغوغیادن بحث ایده‌چك بر ژورنالغه أحتیاج وارلغنده شبهه یوق. بونی جمله‌دن مقدم «شورا» مجموعه‌سی اعتراف ایتمکده‌در. اگرده باشقه ملتلر قبیلندن بزلرده هم اوقوچیلر کوب اولسه تعلیم وتربیه اشلرینه لائق درجه‌ده اهمیت ویرلسه ایدی بو کونده پیداغوغیا وتربیه‌گه دائر برگنه دگل بلکه بر قاچ دانه ژورنالمز اولور ایدی. لکن ع - جان افندی دیدیکی کبی اول وقتلرنڭ بزلرگه هنوز یتمادیکی آڭلاشلور. طبیعی وقتی یتمازدن ایلك دنیاغه کلمش بالالرنڭ تقدیرلری عمرسزلکدن عبارت ایدیکی معلومدر.

معلملر، اوز فرضلرینه موافق بررگنه دانه اولسه‌ده تعلیم و تربیه‌گه دائر ژورنال چیقاررغه وآنی‌ده دوام ایتدررگه موفق اولورلر ایسه بونی الوغ بر سعادت حساب ایدرگه و هر کیم قدر الحال معاونتده اولنورغه تیوشلی. معلملرمز ملتمزنڭ اڭ بیوك خادملرندن اولوب کیله‌چك کوننڭ آتالرینی وصاغلام بر ملتنی یتشدروچی بونلردر.

اگرده خصوصی بر ژورنال چیقارلغانغه قدر، علمی فکرلرینی، ادبی مقاله‌لرینی نشر ایدرگه احتیاجلری اولور ایسه بوکونگی غزته و ژورناللرمزنڭ هر بری بونلرنڭ محصول قلملرینی الوغ بر شادلق ایله قارشو آلاچقلرنده شبهه یوق.

خصوص «شورا» مجموعه سینه کلنچه: بو مجموعه قلم وادب اهلینڭ فکرلرینی خلقمز آراسینه تاراتورغه واسطه اولسون دیه نشر ایدلدیکندن فائده امیدلی اولان مقاله‌لر ایچون بوکونه قدر آچیق اولدیغی کبی بوندن صوڭ هم آچیق اولاچقدر.

اگرده معلم افندیلر اوشبو صوڭ عصر عالملری و فیلسوفلری طرفندن درست تجربه‌لرگه بنا ایدلوب وتطبیقاتی کورلوب یازلمش پیداغوغیا وتربیه بحثلرنی ترجمه ایدرك کوندررلر ایسه «شورا» ده ممنونیت ایله درج اولنور. پیداغوغیا وتربیه فننی فرنگلر غایت آلغه یباردیکلری وشونڭ ایچون‌ده بر ساعت وقت کچرمای بو طوغروده بونلردن اسلاملر استفاده ایدرگه تیوشلی اولدیغنی اسلام مملکتلرینڭ لسان حاللری اولان جریده‌لر، مجله‌لر هر کون یازوب طورمقده لردر. شونڭ ایچون بو طوغروده روسچه‌ده نه قدر مفید اثرلر وار ایسه جمله‌سینی اوز تلمزگه کوچررگه نه یردن تابولسه‌ده تابولسون خیرلی نتیجه‌لری مأمول اولان شیلرنی اوزمزگه مال قیلورغه تیوشلی.

محرری: رضاالدین بن فخرالدین.

ناشرلری: محمدشاکر ومحمدذاکر رامیفلر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

آبونه بدلی: سنه‌لك ٥، آلتی آیلق ۲ روبله ٦۰ کاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه‌لك ۹، آلتی آیلق ٤ روبله ٦۰ کاپك در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТР. ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: г. Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

اورنبورغده «وقت» مطبعه‌سی.

ТИП. ГАЗ. „ВАКТЪ“ ОРЕНБУРГЪ.